

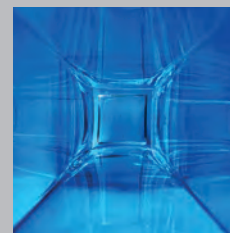
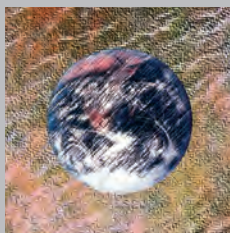

DOBRY KLIMAT
DLA POWIATÓW

RAPORT

o stanie przygotowań lokalnych do zmian klimatu

RAPORT ZAMKNIĘCIA

Wydawca:

Instytut na rzecz Ekorozwoju

ul. Nabelaka 15, lok. 1, 00-743 Warszawa

tel. 22 851-04-02, -03, -04, faks 22 851-04-00

e-mail: ine@ine-isd.org.pl, www.ine-isd.org.pl; www.chronmyklimat.pl

Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju (InE) jest pozarządową organizacją typu think-tank powstałą w 1990 r. z inicjatywy kilku członków Polskiego Klubu Ekologicznego. InE zajmuje się promowaniem i wdrażaniem zasad oraz rozwiązań służących zrównoważonemu rozwojowi Polski, dążąc do jej proekologicznej restrukturyzacji. W swojej działalności kieruje się misją: budowania pozytywnych relacji między rozwojem społecznym i gospodarczym a ochroną środowiska oraz występowania w interesie obecnego i przyszłych pokoleń. Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju współpracuje z krajowym i europejskim ruchem pozarządowym. Instytut ma doświadczenie w tworzeniu strategii ekorozwoju wspólnie ze społecznościami lokalnymi – ich samorządami i partnerami społecznymi, ekologicznymi i partnerami otoczenia biznesu. Opracowania InE wykorzystują parlamentarzyści, administracja rządowa i samorządowa, naukowcy, studenci i uczniowie.

Instytucje i osoby pragnące wesprzeć działalność na rzecz ekorozwoju mogą dokonywać wpłat na konto:

Bank PeKaO SA, II Oddział w Warszawie

Wpłaty w PLN: 92 1240 1024 1111 0000 0267 8197

Redakcja językowa: Urszula Drabińska

Projekt graficzny: Joanna Chatizow i Leszek Kosmański - Wydawnictwo Wiatr s. c.

Skład komputerowy: Leszek Kosmański

Druk i oprawa: GRAFIX Centrum Poligrafii, ul. Bora Komorowskiego 24, 80-377 Gdańsk

© **Copyright Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2015**

ISBN: 978-83-89495-41-9

Wydrukowano na papierze ekologicznym

RAPORT O STANIE PRZYGOTOWAŃ LOKALNYCH DO ZMIAN KLIMATU

RAPORT ZAMKNIĘCIA

Warszawa 2015

Partnerzy projektu „Dobry Klimat dla Powiatów”:

Projekt „Dobry Klimat dla Powiatów” jest realizowany z udziałem środków instrumentu finansowego LIFE+ Komisji Europejskiej oraz dofinansowany ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

SPIS TREŚCI

Wstęp	6
I. Zmiany klimatu i przeciwdziałanie im w świadomości reprezentantów wybranych polskich powiatów. Raport z badań opinii społecznej w ramach projektu „dobry klimat dla powiatów” II tura	9
1. Informacje o badaniu	10
2. Streszczenie i wnioski z badania	13
Zmiany klimatu	13
Przeciwdziałanie zmianom klimatu i adaptacja do nich	14
Dokonania i plany	15
Utrudnienia i bariery	15
Opinie o projekcie	15
Rekomendacje związane z komunikacją społeczną	16
Zmiany klimatu – czy zmiany w środowisku naturalnym	16
Przybliżyć odległe	16
Skuteczna komunikacja – skuteczne działania na rzecz klimatu	16
Przeciwdziałanie i adaptacja – czy raczej działania na rzecz klimatu	16
W terenie praktyka ważniejsza niż teoria	17
Zmiany klimatu to fakt – czas pójść dalej	17
3. Zmiany klimatu w percepcji respondentów	17
4. Zmiany klimatu w perspektywie lokalnej	21
5. Przeciwdziałanie zmianom klimatu i przystosowanie się do nich w odbiorze respondentów	25
6. Przeciwdziałanie zmianom klimatu i adaptacja do nich w perspektywie lokalnej	28
7. Przeszkody w przeciwdziałaniu zmianom klimatu i adaptacji do nich	32
8. Przeszkody w przeciwdziałaniu zmianom klimatu i adaptacji do nich w perspektywie lokalnej	34
9. Ocena działań projektu „Dobry klimat dla powiatów”	36

II. Analiza raportów liso o stanie przygotowań powiatów do zmian klimatu – wybrane zagadnienia

39

Wprowadzenie	40
Jakie były główne problemy na styku środowisko przyrodnicze – gospodarka?	40
Ochrona i adaptacja do zmian klimatu w strategiach i planach powiatów	41
Skala działań projektu DOKLIP	44

III. Dane z analizy mediów

47

IV. Aneks

53

1. Ankieta: Dobry klimat dla powiatów 2014	54
2. Kwestionariusz wywiadu: Dobry klimat dla powiatów 2014	55
3. Powiaty objęte II turą DOKLIP	63

Wykaz ważniejszych publikacji

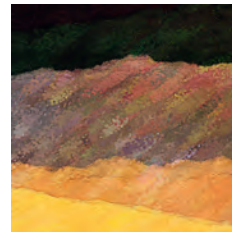
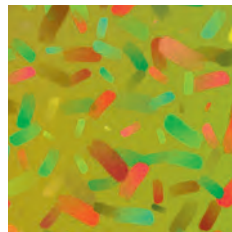
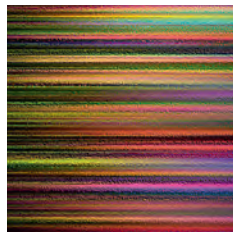
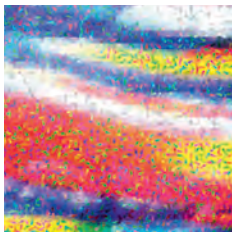
64

SPIS TABEL

Tab. 1/1. Rozkład respondentów według województw	12
Tab. 1/2. Rozkład respondentów według regionów	12
Tab. 1/3. Rozkład respondentów według kategorii próby	12
Tab. 1/4. Rozkład respondentów według wieku	12
Tab. 1/5. Główne źródła wiedzy o zmianach klimatu – rozkład odpowiedzi	13
Tab. 3/1. „Zmiany klimatu” – rozkład wybranych odpowiedzi	18
Tab. 3/2. „Skojarzenia ze zmianami klimatu” – rozkład wybranych odpowiedzi	18
Tab. 3/3. „Problemy środowiska przyrodniczego” – rozkład wybranych odpowiedzi	19
Tab. 3/4. „Zjawiska związane ze zmianami klimatu” – rozkład wybranych odpowiedzi	19
Tab. 3/5. Najważniejsze zjawiska (pięć) związane ze zmianami klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi	20
Tab. 4/1. Najważniejsze w powiecie zjawiska związane ze zmianami klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi	21
Tab. 4/2. Najważniejsze w powiecie zjawiska związane ze zmianami klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi w regionach	22

SPIS TABEL

Tab. 4/3. Najważniejsze w skali powiatu problemy w środowisku przyrodniczym – rozkład wybranych odpowiedzi	22
Tab. 4/4. Najważniejsze w skali powiatu problemy w środowisku przyrodniczym – rozkład wybranych odpowiedzi w regionach	23
Tab. 4/5. Opinie respondentów o wadze zmian klimatu w porównaniu z innymi problemami powiatu – rozkład odpowiedzi	23
Tab. 4/6. Opinie respondentów o wadze zmian klimatu w porównaniu z innymi problemami powiatu – rozkład odpowiedzi regionach	23
Tab. 4/7. Opinie respondentów o znaczeniu zmian klimatu dla mieszkańców powiatu – rozkład odpowiedzi	24
Tab. 4/8. Czynniki poziomu świadomości zmian klimatu wśród mieszkańców powiatu – rozkład wybranych odpowiedzi	24
Tab. 5/1. Przeciwdziałanie zmianom klimatu i adaptacja do nich – rozkład wybranych odpowiedzi	25
Tab. 5/2. Spontaniczne skojarzenia z działaniami ograniczającymi zmiany klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi	26
Tab. 5/3. Wspomagane skojarzenia z działaniami ograniczającymi zmiany klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi	26
Tab. 5/4. Najistotniejsze sposoby (pięć) przeciwdziałania zmianom klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi	27
Tab. 5/5. Adaptacja do zmian klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi	28
Tab. 6/1. Przeciwdziałania zmianom klimatu i działania przystosowawcze już realizowane w powiecie – rozkład wybranych odpowiedzi	29
Tab. 6/2. Osiągnięcia powiatów w ochronie klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi	29
Tab. 6/3. Osiągnięcia powiatów w ochronie klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi w regionach	30
Tab. 6/4. Kto w powiecie ma największy wpływ na przeciwdziałanie zmianom klimatu – rozkład odpowiedzi	30
Tab. 6/5. Kto w powiecie ma największy wpływ na przeciwdziałanie zmianom klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi w regionach	30
Tab. 6/6. Kto w powiecie ma największy wpływ na działania przystosowawcze do zmian klimatu - rozkład odpowiedzi	31
Tab. 6/7. Kto w powiecie ma największy wpływ na działania przystosowawcze do zmian klimatu – rozkład odpowiedzi w regionach	31
Tab. 7/1. Utrudnienia w przeciwdziałaniu zmianom klimatu i przystosowaniu się do nich – rozkład wybranych spontanicznych odpowiedzi	32
Tab. 7/2. Najważniejsze przeszkody (pięć) w przeciwdziałaniu zmianom klimatu i przystosowaniu się do nich – rozkład odpowiedzi	33
Tab. 8/1. Najważniejsze utrudnienia w przeciwdziałaniu zmianom klimatu lub przystosowaniu się do nich w powiatach – rozkład odpowiedzi	34
Tab. 8/2. Najważniejsze utrudnienia w przeciwdziałaniu zmianom klimatu lub przystosowaniu się do nich w powiatach – rozkład odpowiedzi w regionach	34
Tab. 8/3. Informacje dodatkowe o barierach – najlichniesze odpowiedzi, dane z DOKLIP II (% z grupy respondentów wskazujących na daną barierę)	35
Tab. 9/1. Znajomość działań projektu DOKLIP – rozkład odpowiedzi	36
Tab. 9/2. Kontakt z projektem DOKLIP – rozkład odpowiedzi	37
Tab. 9/3. Znajomość działań projektu DOKLIP – rozkład odpowiedzi w regionach	37
Tab. 9/4. Ocena działań projektu DOKLIP – średnie oceny	37

**RAPORT O STANIE PRZYGOTOWAŃ
LOKALNYCH DO ZMIAN KLIMATU
– RAPORT ZAMKNIĘCIA**

Wstęp

Program „Dobry klimat dla powiatów” (DOKLIP), który rozpoczął się w 2010 roku, właśnie dobiegł końca. W niniejszej publikacji przybliżamy Państwu obecny status oraz wnioski wynikające z realizacji założeń programowych tego projektu.

Głównymi celami DOKLIP były aktywizacja samorządów w zakresie działań służących ochronie klimatu i adaptacji do jego zmian, zwiększenie aktywności lokalnych liderów w zakresie działań proklimatycznych oraz pokazanie możliwości włączenia zagadnień klimatycznych do lokalnej polityki rozwoju.

Niniejszy raport jest końcowym zadaniem projektu DOKLIP i ma charakter podsumowujący jego wpływ na zmiany w świadomości społecznej w kwestiach związanych z ochroną klimatu u przedstawicieli powiatów objętych projektem. Jest rezultatem II tury zaplanowanych w projekcie badań opinii (I turę przeprowadzono w 2011 roku). Badania te udało się przeprowadzić dzięki zaangażowaniu lokalnych inicjatorów społeczeństwa obywatelskiego (LISO) w wybranych powiatach w całym kraju. Uzyskane wyniki pozwalają nam stwierdzić, że projekt podniósł świadomość samorządów i ich lokalnych liderów w tematyce klimatu oraz stworzył platformę do stymulowania konkretnych inicjatyw lokalnych na rzecz jego ochrony i dostosowania się do jego zmian.

Po pięciu latach trwania projektu widać, że działania prowadzące do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych przynoszą skutek. Zmianie ulega m.in. świadomość urzędników odpowiedzialnych za planowanie lokalnych gospodarek, którzy coraz częściej odwołują się do idei rozwoju niskoemisyjnego. Choć od rozpoczęcia projektu minęło pięć lat i wiele rzeczy w Polsce zmieniło się, to niestety ciągle wiele brakuje

nam do europejskich liderów, takich jak Niemcy lub Skandynawia, którzy opierają swoje gospodarki na odnawialnych źródłach energii czy poprawie efektywności energetycznej, stymulują rozwój zielonych miejsc pracy i dbają o środowisko naturalne.

Wydaje się, że kryzys finansowy na świecie został czasowo wstrzymany. Polska gospodarka musi zacząć obierać długofalową strategię niskoemisyjnego rozwoju zamiast opierać się na krótkotrwałych i okresowych branżowych czy politycznych korzyściach. Kolejne wybory w Polsce już na jesieni, ale czy będzie to okazja do poruszenia kwestii związanych z odnawialnymi źródłami energii? Tworzeniem prawa dającego możliwość rozwoju rynku prosumenckiego? Dyskusji o efektywności energetycznej, bezpieczeństwie czy ubóstwie energetycznym? Czas pokaże. W naszej opinii elita polityczna wraz z lokalnymi samorządami powoli zmienia kurs w kierunku OZE i ekologizacji gospodarki. Jeśli nie są to jeszcze konkretne działania, to z pewnością deklaracje części lokalnych decydentów idą w dobrym kierunku.

Zagadnienia, które są ważne i „zawsze aktualne”, to wyczerpanie naturalnych surowców, wzrost emisji zanieczyszczeń i gazów cieplarnianych, postępująca degradacja środowiska oraz proces utraty różnorodności biologicznej na świecie. Wszystkie te czynniki wpływają negatywnie na zdrowie i komfort obywateli.

Aktywne działania zmniejszające globalną emisję gazów cieplarnianych wraz z prowadzeniem gospodarki opartej na niskoemisyjności ma swoje wymierne korzyści – ekonomiczne, strategiczne, środowiskowe oraz społeczne.

W Polsce i na świecie jest wiele przykładów na to, że takie działania przynoszą – poprzez poprawę efektywności energetycznej lub tworzenie dobrego klimatu dla rozwoju ekoinnowacji i konkurencyjności – pozytywny efekt dla lokalnych gospodarek.

Innowacyjne samorządy korzystają z koncepcji symbiozy przemysłowo-

wej lub idei gospodarki zamkniętego obiegu i dzięki takiemu podejściu wchodzi w nowy etap zrównoważonego rozwoju. Przykłady takich inicjatyw pojawiają się również w Polsce. Najważniejsze na tym etapie jest to, abyśmy wszyscy posiadali świadomość o istnieniu szans i możliwości, które mogą nas uchronić przed wykluczeniem w Europie – jako kraju, który zapomniał o rozwoju ekoinnowacji. Budowanie gospodarki w oparciu o strategię niskoemisyjności powinno być priorytetem dla przyszłego rządu, co z kolei powinno znaleźć swoje odzwierciedlenie w polityce lokalnej. Dzięki takim rozwiązaniom Polska ma szansę rozwoju na bazie nowych technologii, nowych miejsc pracy przy racjonalnym wykorzystywaniu bogactw naturalnych.

Można postawić pytanie, ile projekt DOKLIP ma wspólnego z zmianami, które się obecnie dzieją w tej kwestii. Bez względu jednak na udzieloną odpowiedź jako kluczowy element sukcesu należy wskazać dyskusję, którą projekt sprowokował na poziomie władz samorządowych. Tematyka spotkań koncentrowała się na zmianach klimatycznych, ograniczeniu emisji CO₂ oraz poprawie efektywności energetycznej, rozwoju odnawialnych źródeł energii (OZE) oraz transporcie publicznym (w szczególności w miastach na prawach powiatów). W ciągu tych pięciu lat za pośrednictwem naszej sieci lokalnych inicjatorów społeczeństwa obywatelskiego (LISO) udało nam się dotrzeć do ponad 110 samorządów, ale dalszy rozwój tej współpracy zależy od nas wszystkich. Debaty na szczeblach lokalnych i krajowych toczą się dalej.

Z analizy mediów wynika, że media lokalne wykazują może niezbyt wysoki, lecz zadowalający poziom zainteresowania tematyką podnoszoną przez projekt DOKLIP w powiatach oraz samym projektem. Media przekazywały swoim lokalnym audytoriom pozytywny obraz działań na rzecz ochrony klimatu, co jest związane z zaznaczonym lokalnie wpływem projektu DOKLIP w trakcie jego realizacji. Ważnym elemen-

tem charakterystycznym dla lokalnych mediów w prezentowaniu tematyki zmian i ochrony klimatu był nacisk, który kładły na przedstawianie praktycznych rozwiązań, dobrych praktyk i przykładów.

W opinii badanych, co przedstawiono szczegółowo w części analitycznej raportu, recykling śmieci to najczęstsze osiągnięcie powiatów (75,9% wskazań). Przybyło też deklaracji, że w powiatach korzysta się z energii odnawialnej (61,3% w porównaniu do 52,0% w I turze). Jeśli chodzi o działania planowane, ujawnia się tendencja do utrzymania obecnego kursu działań ochrony klimatu. W porównaniu do wcześniejszych badań sukcesem powiatów jawi się przede wszystkim termomodernizacja budynków. Odpowiedzialność za działania na rzecz klimatu spoczywa, zdaniem respondentów, zarówno na władzach, jak i na obywatelach.

Zmiany klimatyczne dzieją się na naszych oczach, lecz niezależnie od naszych osądów musimy przejmować inicjatywę na rzecz działań efektywnego wykorzystywania energii, szczególnie zwracając przy tym uwagę na termomodernizację, transport zbiorowy oraz zużycie energii w gospodarstwach domowych. Powinniśmy przy tym korzystać z szans, jakie daje np. optymalizacja kosztów przedsiębiorstw dzięki wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii. Powiaty w Polsce mają bezpośrednią oraz decydującą rolę w rozwoju ekoinnowacyjnej gospodarki. Przykładem może być Porozumienie Burmistrzów^[1] na rzecz zrównoważonej energii na szczeblu lokalnym, tzw. Covenant of Mayors, które zostało podpisane przez 39 przedstawicieli samorządów polskich.

Przez pięć lat trwania projektu DOKLIP było wiele okazji do zapoznania się przez samorządy z tematyką ochrony klimatu. Skorzystało z tego ponad 100 powiatów aktywnie uczestniczących w projekcie. W jego ramach wyprodukowany został film „Tydzień z dobrym klimatem”, w któ-

[1] www.porozumienieburmistrzow.eu

rym przedstawione były konkretne rozwiązania w zakresie adaptacji i ochrony klimatu wdrożone dotychczas w Polsce. Odbyło się ponad 100 debat lokalnych i regionalnych konferencji klimatycznych. Miały również miejsce dwie powiatowe samorządowe konferencje klimatyczne, w tym jedna w Senacie RP. Podczas nich samorządowcy oraz parlamentarzyści mogli zapoznać się z tematem i dokonania DOKLIP.

Projekt zakładał również przygotowanie raportów oceny śladu węglowego dla wybranych pięciu powiatów. Zespół projektu DOKLIP dokonał wyboru powiatów, w których był liczony ślad węglowy na podstawie oceny dostępności danych do obliczeń. Eksperti oszacowali go dla czterech dziedzin: energii i przemysłu, odpadów, transportu oraz rolnictwa. Przy wyborze powiatów brana była również pod uwagę wyraźna chęć powiatu do współpracy przy wykonywaniu obliczeń oraz kooperacji w całym projekcie, w szczególności chęć podpisania deklaracji „Dobry klimat dla powiatów”, zainspirowanej brytyjską Deklaracją Nottingham o zmianach klimatu i Międzynarodowym Porozumieniem Burmistrzów na rzecz Ochrony Klimatu. To dobry przykład dobrej woli we wspieraniu działań na rzecz ochrony klimatu i promowaniu rozwiązań niskoemisyjnej gospodarki.

Przygotowane raporty oceny śladu węglowego zostały przedstawione władzom wybranych powiatów. Mogą być przez nie wykorzystane jako element promujący powiat oraz jako przykład dla innych. W tym celu metoda obliczania i wyniki wybranych powiatów zostały wydrukowane i rozesłane do pozostałych powiatów w kraju.

Innym ważnym działaniem było przygotowanie powiatowego poradnika klimatycznego, który przedstawiał korzyści, jakie niosą ze sobą działania służące ochronie klimatu oraz te pozwalające przystosować się do niektórych jego zmian. Opisane zostały działania, które będą prowadzić do budowania lokalnej gospodarki.

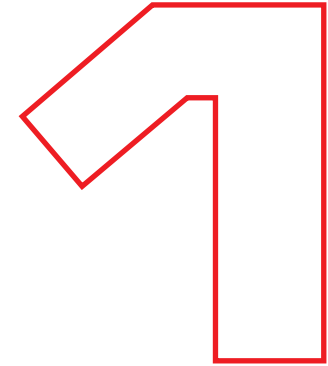
Jednym z najważniejszych działań projektowych było przygotowanie dla powiatu starogardzkiego „Pilotażowego programu niskowęglowego rozwoju” (PPNR „Zielone Kociewie 2030”). Jest to pierwszy tego rodzaju dokument w Polsce. Został on opracowany we współpracy ze społeczeństwem i instytucjami powiatu starogardzkiego. Szczególny nacisk położyliśmy w nim na pokazanie korzyści płynących z gospodarki niskoemisyjnej: zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego, otwarcie drogi do generowania własnej energii, przechodzenie na prosumenckie wytwarzanie i zarządzanie energią, tworzenie nowych miejsc pracy oraz poprawę jakości życia mieszkańców, a także rozwój transportu przyjaznego środowisku oraz wskazanie roli, jaką może pełnić rolnictwo w rozwoju niskoemisyjnym.

Najważniejszą misją pięcioletniego projektu było uświadomienie decydom i pracownikom samorządów, jak ważna jest ochrona klimatu oraz adaptacja do jego zmian, oraz tego, że podjęcie tych działań prowadzi do innowacyjnego rozwoju lokalnej gospodarki i tworzenia tzw. zielonych miejsc pracy.

Użyte przez nas w raporcie otwarcia zdanie „Nie traćmy zatem czasu” jest niezmiernie aktualne. Minęły trzy lata i to nadal jest ważne motto, a każdy krok do przodu, nawet niewielki, jest potrzebny. Projekt DOKLIP dobiega końca, ale praca na poziomie lokalnym musi dalej podążać drogą innowacyjnego rozwoju.

Projekt pokazał, iż dyskusje i budowanie partnerstwa z samorządami są bardzo istotnym elementem przygotowania Polski do zmian klimatycznych oraz ochrony klimatu. Musimy, jako społeczeństwo, w interesie kolejnych pokoleń zadbać o przyszłość.

Per Markus Törnberg
Instytut na rzecz Ekorozwoju

**ZMIANY KLIMATU I PRZECIWDZIAŁANIE IM
W ŚWIADOMOŚCI REPREZENTANTÓW
WYBRANYCH POLSKICH POWIATÓW**

**RAPORT Z BADAŃ OPINII SPOŁECZNEJ
W RAMACH PROJEKTU
„DOBRY KLIMAT DLA POWIATÓW”**

Opracowanie: Ewa Ryłko

1. Informacje o badaniu

Analizę wyników badania opinii przeprowadzono na zlecenie Instytutu na rzecz Ekorozwoju – lidera projektu „Dobry klimat dla powiatów”, finansowanego ze środków instrumentu finansowego LIFE+ oraz Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Badanie, którego rezultatem jest niniejszy raport, było końcowym zadaniem projektu „Dobry klimat dla powiatów” i miało charakter podsumowujący wpływ projektu na zmiany w świadomości społecznej w kwestiach związanych z ochroną klimatu u przedstawicieli powiatów objętych projektem. Stanowiło ono II turę zaplanowanych w projekcie badań opinii (I turę przeprowadzono w 2011 roku).

Dane zebrano poprzez sieć lokalnych inicjatorów społeczeństwa obywatelskiego (LISO) w wybranych powiatach w całym kraju (lista powiatów objętych badaniem w II turze – w Aneksie).

Celem badania było określenie poziomu świadomości wybranych reprezentantów powiatu w zakresie potrzeb ochrony klimatu i adaptacji do jego zmian, a także rozpoznanie skali działań podejmowanych w czasie wykonywania sondażu na rzecz ochrony klimatu przez dany powiat.

Podstawowe pytania badawcze były następujące:

- Jak postrzegane są zjawiska zmian klimatu – jaką wiedzę o nich posiadają różne kategorie reprezentantów powiatów?
- Jak postrzegane są przeciwdziałanie zmianom klimatu i przystosowanie do nich, jaką wiedzę o nich posiadają różne kategorie reprezentantów powiatów?
- Gdzie lokowana jest odpowiedzialność za działania wobec zmian klimatu?
- Jakie są – w oczach reprezentantów powiatu – osiągnięcia i plany powiatów wobec zmian klimatu?
- W czym reprezentanci powiatów upatrują głównych przeszkód w działaniach wobec zmian klimatu i przeciwdziałania im?

Badania miały posłużyć zdobyciu orientacji w tym, co wiedzą, myślą i sądzą reprezentanci wybranych powiatów na temat ochrony klimatu i przystosowania się do jego zmian, zarówno w skali powiatu, jak i szerzej. Wiedza o postawie reprezentantów powiatu na ten temat jest niezbędna do oceny wpływu dotychczasowych działań projektu oraz do zaplanowania działań długofalowych, mających na celu ochronę klimatu.

Badania zrealizowano metodami ankiety oraz indywidualnego wywiadu kwestionariuszowego. Proces rekrutacji oraz zasady prowadzenia wywiadu zawierają odrębne dokumenty Instytutu na rzecz Ekorozwoju. Wywiady przeprowadzono i dane zbierano na przełomie 2014 i 2015 roku. Każdy respondent najpierw samodzielnie wypełniał ankietę, a potem udzielał wywiadu ankieterowi (treść ankiety i kwestionariusza załączono w Aneksie).

Dane z ankiet sygnowane są w raporcie numerem pytania i poprzedzającą je literą A (jak ankieta), zaś dane z wywiadów kwestionariuszowych – numerem pytania i symbolami dwóch zasadniczych części narzędzia – Z (jak zjawiska) i D (jak działania).

W raporcie w tabelach wyników odpowiedzi na pytania zamknięte wywiadu przedstawiano odpowiedzi skrócone; ich pełne wersje prezentuje kwestionariusz zamieszczony na końcu raportu (w Aneksie). Jeśli w tabelach procenty nie sumują się do całkowitej liczby wywiadów (odpowiednio: 642 wywiadów, 100%), oznacza to, że respondenci nie udzielili odpowiedzi.

Stosunek do zmian klimatu oraz do działań wobec nich i przeszkód w tych działaniach przedstawiono w raporcie w trzech podstawowych perspektywach:

- perspektywie ogólnej – jak respondenci indywidualnie rozumieją dane zjawisko, jaki mają do niego stosunek, jaka była ich percepcja zmian klimatu przed kontaktem z projektem (ankieta), a jaka po tym kontakcie (wywiad kwestionariuszowy przeprowadzany przez ankietera – LISO);

- perspektywie lokalnej – jak respondenci opisują kwestie związane ze zmianami klimatu w swoim powiecie, jak rozkładają się geograficznie wyniki badania, w podziale na cztery regiony kraju;
- perspektywie porównawczej – jak mają się wyniki badania do wyników z badań analogicznych (podobne założenia i narzędzia), przeprowadzonych w 2011 roku (w ramach projektu Dobry klimat dla powiatów – I tura), oraz przeprowadzonych jesienią 2014 roku w ramach projektu ADAPTCITY. W raporcie przywołanie danych z tych badań jest sygnowane skrótem DOKLIP I lub ADAPTCITY, a ostatnie badanie DOKLIP II.

W badaniach uczestniczyli reprezentanci wybranych 110 powiatów. W każdym z nich swoje opinie przedstawiło 6 osób. Pochodziły one z trzech różnych kategorii respondentów:

- przedstawiciele władz i administracji miasta – członkowie rady miasta, prezydent lub burmistrz miasta, przedstawiciele wydziałów zajmujących się ochroną środowiska i zarządzaniem kryzysowym, ewentualnie innych wydziałów;
- przedstawiciele służb – reprezentanci lokalnych służb, np. pracownicy straży pożarnej, policji, oświaty, służby zdrowia, stacji sanitarno-epidemiologicznej, stacji hydrologicznej oraz wodociągów i kanalizacji (infrastruktura wodna), pracownicy parków, nadleśnictw oraz służby mundurowe;
- postaci ważne w mieście – przedstawiciele organizacji pozarządowych (NGO), centrów edukacyjnych, stowarzyszeń, partii (działających na terenie miasta); właściciele i menedżerowie firm, przedstawiciele izb gospodarczych oraz agencji rozwoju, działający na lokalnym lub krajowym rynku; znaczące postaci lokalnej społeczności, osoby aktywne społecznie, społecznicy, osoby dobrze znane w mieście, cieszące się uznaniem społecznym, np. dziennikarze, księża, inne autorytety lokalne.

Ankieterzy identyfikowali potencjalnych respondentów, a następnie Instytut na rzecz Ekorozwoju podejmował decyzję o doborze ostatecznej próby w powiecie.

Próbę analizowano regionalnie, w podziale na cztery regiony województwa w każdym regionie):

Północ: lubuskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie;

Południe: dolnośląskie, małopolskie, opolskie, śląskie;

Wschód: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie;

Centrum: kujawsko-pomorskie, łódzkie, mazowieckie, wielkopolskie.

W badaniach wzięły udział 642 osoby (liczba przeprowadzonych wywiadów kwestionariuszowych) ze 110 powiatów Polski. Próbę w podziale na województwa przedstawia tabela 1/1. W porównaniu do badań I tury pojawiły się różnice ilościowe.

Tab. 1/1. Rozkład respondentów według województw

województwo	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II
Dolnośląskie	10,3	3,7
Kujawsko-pomorskie	7,5	7,0
Lubelskie	5,6	7,5
Lubuskie	2,8	4,2
Łódzkie	5,6	8,9
Małopolskie	7,5	7,5
Mazowieckie	9,5	2,8
Opolskie	2,8	7,3
Podkarpackie	6,1	4,7
Podlaskie	4,7	6,4
Pomorskie	7,5	4,7
Śląskie	6,8	3,7
Świętokrzyskie	4,7	5,6
Warmińsko-mazurskie	9,5	7,3
Wielkopolskie	5,6	12,1
Zachodniopomorskie	3,7	6,5

Z kolei w regionach, założonych jako główna kategoryzacja danych, dane z obu tur badania nie różnią się w sposób istotny (tab. 1/2).

Tab. 1/2. Rozkład respondentów według regionów

regiony kraju	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II
Północ	23,5	22,4
Centrum	28,2	31,6
Wschód	21,1	19,5
Południe	27,4	26,5

Próby obu tur, w podziale na trzy założone kategorie respondentów, są proporcjonalne zgodnie z założeniami próby, i są także porównywalne (tab. 1/3).

Tab.1/3. Rozkład respondentów według kategorii próby

kategorie próby	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II
władza/administracja	34,3	35,0
służby	33,2	30,9
ważne postacie	32,5	34,1

W obu próbach znaczącą częścią stanowią decydenci, a więc osoby pracujące na stanowiskach kierowniczych. W 2011 roku stanowili oni 60,2% badanych, zaś w 2014 – 48,6% badanych.

W badaniach II tury wzięła udział podobna grupa kobiet (30,1%) jak w I turze (28,6%).

W II turze 92,3% respondentów posiadało wykształcenie wyższe, zaś w I turze – 91,7%.

Z analizy wieku badanych wynika, że próba jest zdominowana przez osoby powyżej 31. roku życia. Grupa najmłodsza (do 30. roku życia) jest reprezentowana nielicznie (tab. 1/4).

Tab. 1/4. Rozkład respondentów według wieku

D15. Wiek badanego	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II
18–30 lat	4,4	3,5
31–50 lat	46,6	43,4
51 lat i więcej	49,0	53,1

Respondenci, wypowiadając się na temat zmian klimatu, określili także główne źródła swojej wiedzy o tych zmianach. Zdecydowanie najczęściej wskazywano środki masowego przekazu – prasę, radio i telewizję (tab. 1.5). Drugim często wskazywanym źródłem wiedzy były własne obserwacje i rozmowy z innymi.

Najrzadziej jako źródło informacji na temat zmian klimatu wskazywano władze.

Tab. 1/5. Główne źródła wiedzy o zmianach klimatu – rozkład odpowiedzi

D10. Źródła wiedzy o zmianach klimatu	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II
z prasy, radia, telewizji	87,1	82,3
z konferencji, szkoleń i spotkań na ten temat	28,2	28,2
z organizacji pozarządowych	16,8	14,4
z informacji od władz	10,3	8,5
z rozmów z ludźmi i obserwacji	30,7	33,0
z Internetu	16,1	19,6

Podsumowując, można stwierdzić, iż próby w obu turach badania zostały zrealizowane zgodnie z założeniami i proporcjonalnie w całym kraju. Jednak zdecydowanie przeważają w niej dobrze wykształceni mężczyźni w wieku powyżej 50 lat, będący pracownikami sektora budżetowego i pełniący funkcje kierownicze.

Na koniec należy dodać, że w wyniku wykruszenia się części powiatów i respondentów z próby I tury badań, dobrano do próby II tury nowe osoby, zgodnie z kryteriami próby. Ostatecznie w próbie II tury 27% stanowią osoby udzielające opinii w projekcie po raz pierwszy.

2. Streszczenie i wnioski z badania

Respondenci II tury badania projektu „Dobry klimat dla powiatów” (DOKLIP), przedstawiciele 110 powiatów Polski, przywiązują wiele uwagi wobec zachodzących zmian klimatu. Dostrzegają je zarówno w skali globalnej, jak i lokalnej. Mają wyraźnie pozytywny stosunek do przeciwdziałania tym zmianom oraz do adaptowania się do nich.

Zmiany klimatu

Wiodącymi w świadomości społecznej respondentów skojarzeniami ze zmianami klimatu są: globalne ocieplenie, wzrost temperatury, topnienie lodowców oraz częste huragany. Obraz ten związany jest głównie z atmosferą i jej zjawiskami – zmianami w opadach, wiatrach. Rzadziej dotyczy gleby czy wód, a jeszcze rzadziej zmian flory, fauny czy zmian w funkcjonowaniu człowieka.

Topnienie lodowców jest koronnym symbolem zmian klimatu (wymienia go 88,3% badanych). W porównaniu do badań wcześniejszych upowszechniło się skojarzenie zmian klimatu z *globalnym ociepleniem*, a także z *ogólnym wzrostem temperatury*.

Pojęcie zmian klimatu jest pojemne i wielowątkowe – różnie się go rozumie i wiąże z szerokim spektrum zjawisk, zarówno z jego przyczynami, jak i skutkami. Pojęcie to nie jest też negatywne (zmiany klimatu nie są traktowane explicite jako „problem środowiska”).

Jako wiodące aktualne problemy środowiska naturalnego respondenci wskazują skutki wyniszczającej środowisko działalności człowieka, głównie zanieczyszczenia (powietrza – 33,2%, wód i gleby – 29%) oraz ekspansję populacji ludzkiej. Jednak problemy zanieczyszczeń i ekspansji wskazywane są nieco rzadziej niż w poprzednich badaniach. Może to być związane z poprawą stanu środowiska lokalnego respondentów, która dokonała się od czasu I tury badań.

Respondenci widzą swoje najbliższe otoczenie (powiat) głównie przez pryzmat problemów środowiska lokalnego (zanieczyszczenia), a nie zmian klimatu. Perspektywa zmian klimatu dotyczy, w świetle ich opinii, środowiska w szerszej skali.

Większość badanych (66,7%) deklaruje, iż sprawy środowiska, w tym zmiany klimatu, są dla nich równie ważne jak inne kwestie, o które dba powiat.

Czują się odpowiedzialni za stan środowiska naturalnego w powiecie. Uważają, że ta odpowiedzialność spoczywa solidarnie na mieszkańcach oraz władzach (których są reprezentacją).

Można podsumować te wnioski poniższym opisem wizerunków.

	zmiany klimatu	problemy środowiska naturalnego
perspektywa	globalna	lokalna
wpływ	ograniczony wpływ jednostki	możliwy wpływ jednostki
główny obszar	atmosfera	ziemia (gleba i wody)
symbol	topnienie lodowców	zanieczyszczenie
emocje	obawa, brak kontroli, obcość	troska, wina, odpowiedzialność
poziom ogólności	abstrakcja	konkret
wiedza	przypuszczenie	pewność
gotowość do działania	małe możliwości, brak sugestii	duże możliwości, znane przykłady

Zmiany klimatu przedstawiają się w świetle wyników jako alter ego problemów środowiska naturalnego. O zmianach klimatu często się myśli jak o zjawiskach od nas niezależnych, zasadniczo naturalnych, o zbyt dużej skali, by móc na nie wpływać, a na dodatek niewywołanych przez

człowieka intencjonalnie. Taki wizerunek zmian klimatu nie przekłada się na wyraźną tendencję do przeciwdziałania tym zmianom.

Przeciwdziałanie zmianom klimatu i adaptacja do nich

Na czoło działań ochronnych wysuwa się triada:

- energia odnawialna (29,2% wskazań)
- redukcja emisji gazów cieplarnianych (28,4% wskazań)
- oszczędzanie energii (24,8% wskazań).

Wyobrażenia badanych na temat przeciwdziałania zmianom klimatu ściśle związane są z gospodarowaniem energią i ograniczaniem zanieczyszczeń. Energia odnawialna jest być może najlepiej rozpoznawalnym, spektakularnym symbolem przeciwdziałania zmianom klimatu. Warto wykorzystać ten wyrazisty symbol w dalszej komunikacji społecznej problematyki zmian klimatu.

Z danych wynika też, że powoli i nieznacznie rośnie znaczenie działania adresowanego głównie do mieszkańców, związanego z samoograniczeniem i oszczędnością (*ograniczanie konsumpcji*).

W reakcjach respondentów zdecydowanie przeważa perspektywa społecznościowa. Rzadziej pojawiają się sugestie działań, które mógłby podjąć mieszkaniowiec. Nie można wykluczyć, że badani decydenci także na co dzień, podczas dialogu z obywatelami, używają perspektywy społeczności i rzadko konkretyzują przeciwdziałanie zmianom klimatu w perspektywie jednostkowej, tzn. nie mówią o tym, co sami mieszkańcy, w indywidualnym zakresie, mogą robić dla ochrony klimatu. Działania wspomagające władze w przeciwdziałaniu zmianom klimatu powinny uzupełniać tę perspektywę i wyposażać władze w katalogi sugerowanych działań dostępnych jednostkom, na co dzień i na przyszłość. Przeciwdziałania zmianom klimatu nie różnią się zasadniczo od wska-

zanych przez respondentów sposobów adaptacji do tych zmian. Wydaje się zasadne pytanie, czy warto w komunikacji społecznej używać tego rozróżnienia i uczyć odbiorców, co jest przeciwdziałaniem zmianom klimatu, a co adaptacją do tych zmian. Obiektywnie rzecz biorąc, wiele działań ma cechy i przeciwdziałania, i adaptacji. Z drugiej strony, rozróżnianie tych działań przez obywateli wymaga od nich abstrakcyjnego myślenia. To sprawia, że temat staje się dla większości społeczeństwa trudniejszy, zniechęca to do poznawania go. Zrezygnowanie z tego rozróżnienia powszechnie ułatwi zrozumienie zmian klimatu. Społeczeństwo skupi się na prostszym mentalnie zagadnieniu – jak postępować wobec zmian klimatu.

Dokonania i plany

Recykling śmieci stanowi, w opinii badanych, najczęstsze osiągnięcie powiatów (75,9% wskazań). Przybyło też deklaracji, iż w powiatach korzysta się z energii odnawialnej (61,3% w porównaniu do 52,0% w I turze). Jeśli chodzi o działania planowane, ujawnia się tendencja do utrzymania obecnego kursu działań ochrony klimatu. W porównaniu do wcześniejszych badań sukcesem powiatów jawi się przede wszystkim termomodernizacja budynków.

Odpowiedzialność za działania na rzecz klimatu spoczywa, zdaniem respondentów, zarówno na władzach, jak i na obywatelach.

Utrudnienia i bariery

Utrudnienia w przeciwdziałaniu zmianom klimatu i adaptacji do nich związane są przede wszystkim z deficytami finansowymi – wskazuje na nie 52,6% osób (brak środków własnych powiatu, brak dotacji dla mieszkańców, brak prywatnych środków mieszkańców na podejmowanie ekologicznych inwestycji).

Bariera ta jest powszechnie zauważana, wielowymiarowo definiowana i zapewne rzeczywista. Jednak może być także stereotypowym przerysowaniem, które tuszuje inne bariery, np. prawo niesprzyjające działaniom dla klimatu (10,7% wskazań) czy też bezradność władz w oddziaływaniu na mieszkańców i uwrażliwianiu ich na sprawy środowiska. O wspomnianej bezradności świadczy też fakt, że respondenci nader często wiążą trudności w przeciwdziałaniu zmianom klimatu z oporem społecznym mieszkańców (o zbyt niskiej świadomości zagrożeń mówi 31,3% badanych, a o innych priorytetach mieszkańców – 22,0%). Inną znaczącą przeszkodą jest brak *know-how* ochrony klimatu (*za słaba wiedza fachowa* – 17,9% próby). W połączeniu z mocno sygnalizowaną w całym badaniu potrzebą działań edukacyjnych w powiecie oraz stereotypicnością przedstawianych barier, ujawnia się pełny obraz tej przeszkody. Chodzi nie tylko o wsparcie edukacyjne mieszkańców powiatu i podnoszenie ich świadomości ekologicznej, lecz także o wsparcie edukacyjne gospodarzy powiatów i uzbrojenie ich w gotowe recepty na poprawę działań proklimatycznych.

Opinie o projekcie

Większość badanych deklaruje znajomość działań projektu „Dobry klimat dla powiatów”. Najczęściej zauważone działania projektu to ulotka projektowa i debata klimatyczna.

Stosunkowo najsłabiej identyfikuje działania projektu region Południe, zaś stosunkowo najsilniej – Centrum. Ocena działań projektu, z którymi badani mieli do czynienia bezpośrednio, jest stosunkowo wysoka – prawie zawsze 5 i więcej (w skali 1-7). Najwyżej oceniono stronę internetową dla kontaktów z LISO (średnia 5,71).

Rekomendacje związane z komunikacją społeczną

Zmiany klimatu – czy zmiany w środowisku naturalnym

Zmiany klimatu są zjawiskiem i pojęciem nie dość jeszcze dobrze przyswojonym, związanym głównie z atmosferą ziemską, i bardziej abstrakcyjnym niż pojęcie problemów środowiska naturalnego. W komunikacji społecznej warto więc częściej odnosić się do dobrze oswojonych w świadomości społecznej *problemów środowiska naturalnego*, a nie stricte do *zmian klimatu*. Używanie szerszej perspektywy – całego środowiska – poprawi odbiór kwestii związanych ze zmianami klimatu. Przydatne zatem będą pojęcia, które odnoszą się do całego środowiska przyrodniczego, a nie jedynie do zmian klimatu (ochrona przyrody, zrównoważony rozwój).

Przybliżyć odległe

Zmiany klimatu, widziane przez pryzmat topniejących lodowców, są dla mieszkańca powiatu dość odległe. A to, co odległe, nie angażuje nas tak samo, jak to co bliskie. Podobnie jest z odległością czasową – skutki zmian klimatu kojarzy się raczej jako problem przyszłych pokoleń. Ponad 30% badanych przez DOKLIP twierdzi, iż kwestie zmian klimatu są zbyt odległe od problemów pojedynczego człowieka. Dlatego trzeba zamieniać abstrakcyjne zmiany klimatu na konkretne działania na rzecz klimatu, zarówno w perspektywie społeczności, jak i jednostki. Takiej właśnie wiedzy eksperckiej oczekują w powiatach.

Skuteczna komunikacja – skuteczne działania na rzecz klimatu

Istotne informacje o działaniach sprzyjających ochronie klimatu staną się dostępne dla obywateli wtedy, gdy będą najbardziej przydatne, czyli będą podane w kluczowym momencie: w chwili zakupu, podejmowania decyzji o sposobie ogrzewania domu, podpisywania umowy na wywóz śmieci czy odbiór ścieków. Skuteczne informacje – skłaniające do działania i akceptowane przez odbiorcę – pokażą mu od razu, jak może rozwiązać wskazany problem. Nie ma sensu wzbudzać strachu grożącą nam globalną czy lokalną katastrofą przyrodniczą, lepiej promować podpowiedzi właściwych działań. Wiedza, która ma uwrażliwić ludzi, musi być konkretna. Musi też przekonywać, a więc wskazywać na jakieś indywidualne wartości, walory, profity, zyski dla obywatela.

Przeciwdziałanie i adaptacja – czy raczej działania na rzecz klimatu

Podział na przeciwdziałania zmianom klimatu i adaptację do tych zmian jest kluczowy dla fachowców i ekspertów, jednak słabo funkcjonuje w powszechnej świadomości. Należy zadać sobie pytanie, czy celem komunikacji społecznej ma być społeczna umiejętność sprawnego rozróżniania skutków zmian klimatu od ich przyczyn, czy też motywowanie do działań na rzecz klimatu i wskazywanie kierunku tych działań. Wydaje się, że w postawach respondentów wobec zmian klimatu bardziej widoczne jest oczekiwanie tej drugiej kategorii działań.

W terenie praktyka ważniejsza niż teoria

Wyniki wskazują na pewną bezradność respondentów w oddziaływaniu na lokalną społeczność, aby ta skwapliwiej podejmowała działania chroniące klimat. Ta bezradność może wynikać z niedostatecznego przygotowania władz właśnie w sferze komunikacji społecznej. Respondenci mają podstawową wiedzę fachową w zakresie przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu, związaną choćby z prowadzonymi inwestycjami w mieście, ale wiedza ta odnosi się do perspektywy społecznej, a nie jednostkowej. Tymczasem do obywatela na pewno bardziej przemawia treść bezpośrednio go dotycząca czy też łatwa do przełożenia na swój użytek, konkretna. Działania informacyjne władz związane ze zmianami klimatu powinny koncentrować się na perspektywie jednostki i przemawiać do niej językiem konkretności i codzienności.

Zmiany klimatu to fakt – czas pójść dalej

Reakcje badanych pokazują, iż zmiany klimatu stanowią dla nich fakt. Polacy zauważają zmiany klimatu i przypisują odpowiedzialność za nie działaniom człowieka. I choć jakiś margines stanowi grupa nieprzekonanych, warto komunikować się z większością i nie epatować argumentami za istnieniem zmian klimatu czy winą człowieka, lecz pójść dalej w obszar katalogu konkretnych działań w perspektywie gminy, powiatu, gospodarstwa domowego i jednostki. Nie wystarczy już przekonywać, że zmiany zachodzą i że ludzka populacja za nie odpowiada. Trzeba rozwijać w społeczeństwie nową wrażliwość na sprawy Ziemi, której nam ewolucyjnie brak, ale której możemy się nauczyć, zdobywając wiedzę o funkcjonowaniu przyrody. Oznacza to dawanie pola i pożytki do uczenia się na podstawie doświadczenia i racjonalnego obchodzenia się ze środowiskiem, które się rozumie i odczuwa. Taka nowa wrażliwość pozwoli nam stosować to, czego

się uczymy o wpływie naszych działań na ekosystemy, do takiego ich modyfikowania, byśmy powodowali mniejsze szkody i powrócili do stylu życia nienaruszającego równowagi w naszej niszy, którą obecnie jest cała planeta

3. Zmiany klimatu w percepcji respondentów

Zmiany klimatu były jednym z podstawowych przedmiotów badania. Zbadano opinie na temat ich przejawów, zawartych na listach pytań zamkniętych, a także swobodne skojarzenia respondentów ujawniane w pytaniach otwartych. Celem było określenie percepcji zmian klimatu, ich społecznego wizerunku i związanych z nim postaw indywidualnych. Na postawy te składają się: wiedza badanych o zmianach klimatu, waga przywiązywana do części z nich oraz czynniki behawioralne – gotowość do działań, działanie, planowanie działań w obliczu zmian klimatu, zarówno indywidualne, jak i zbiorowe, terytorialne.

Ogólne i spontaniczne wyobrażenia respondentów na temat zmian klimatu przedstawiają odpowiedzi na pytanie ankiety (A3) i wywiadu (Z1). Respondenci spontanicznie określali zjawiska, fakty i wydarzenia, które kojarzyły im się z określeniem „zmiany klimatu”. Wybrane odpowiedzi respondentów prezentuje tab. 3/1.

Tab. 3/1. „Zmiany klimatu” – rozkład wybranych odpowiedzi

Z1. Co kojarzy się ze „zmianami klimatu”?	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II	% próby w ADAPTACITY
globalne ocieplenie klimatu	14,2	23,2	31,3
topnienie lodowców	16,4	20,9	29,0
wzrost temperatury / zmiany temperatury	14,0	21,2	22,7
powodzie	17,3	12,3	18,7
zmiany w porach roku	17,6	19,6	16,0
częstsze huragany i burze	17,2	20,9	14,7
anomalie pogodowe	17,0	16,0	11,7
ulewne deszcze, nawałnice	9,7	7,3	11,0
efekt cieplarniany	9,8	5,8	9,7
postępująca degradacja środowiska, zanieczyszczenie	0,8	4,7	7,3
nie ma zmian klimatu	3,0	2,8	1,0

Jak widać, w ostatnich badaniach wiodącymi skojarzeniami ze zmianami klimatu są: globalne ocieplenie, wzrost temperatury, topnienie lodowców oraz częste huragany i burze. Zjawiska te wymienia co najmniej 1/5 osób. W I turze skojarzenia były bardziej rozproszone, zaś w badaniach ADAPTACITY – bardziej zogniskowane wokół wiodących zjawisk.

Topnienie lodowców, jako koronne dla zmian klimatu zjawisko, w każdej z porównywanych prób otrzymało najwyższe ilości wskazań. Z kolei *globalne ocieplenie* wyraźnie zyskało na popularności, podobnie jak *wzrost temperatury*. Widać to także w wynikach pytania A3 (w ankiecie). Tam jednak topnienie lodowców traci na znaczeniu (tab. 3/2).

Tab. 3/2. Skojarzenia ze zmianami klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi

A3. Co oznacza określenie „zmiany klimatu”?	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II	% próby w ADAPTACITY
anomalie pogodowe	21,2	16,5	28,3
krótsze zimy, dłuższe lata / zmiany w porach roku	21,1	29,1	21,7
wzrost temperatury	22,1	29,9	18,0
topnienie lodowców	20,6	16,2	12,0
częstsze huragany i burze	8,4	17,6	12,0
nie ma zmian klimatu	6,4	3,6	10,0
zmiany w opadach / ulewne deszcze	5,9	6,2	9,0
powodzie	10,6	13,1	9,3
globalne ocieplenie	18,7	19,4	5,0
zmiana poziomu mórz	6,9	11,3	4,7

W pytaniu otwartym ankiety dotyczącym głównych problemów w ziemskim środowisku przyrodniczym najczęstsze wskazania to zjawiska, które nie są identyfikowane przez badanych ze zmianami klimatu (tab. 3/3). Co prawda globalne ocieplenie otrzymuje wiele wskazań, ale już wyrażenie *explicitie* związane z klimatem – *zmiany klimatu* – zbiera jedynie śladowe ilości wskazań.

Tab. 3/3. „Problemy środowiska przyrodniczego” – rozkład wybranych odpowiedzi

A1. Jakie problemy w środowisku przyrodniczym są najbardziej istotne w skali całego globu?	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II	% próby w ADAPTICITY
topnienie lodowców	3,0	7,8	22,7
postępująca degradacja środowiska natur.	35,8	20,5	18,0
podnoszenie się poziomu mórz	1,3	5,2	9,3
wzrost temperatury	2,0	2,4	13,0
krótsze zimy, dłuższe lata, zmiany pór roku	1,0	1,8	3,7
wymieranie niektórych gatunków	8,0	3,7	8,3
efekt cieplarniany	13,9	16,6	0,0
globalne ocieplenie klimatu	15,7	20,7	8,0
zmiany klimatu, stref klimatycznych	2,0	4,7	2,0
anomalie pogodowe	2,7	3,4	32,3
smog, zanieczyszczenie powietrza	30,2	33,2	9,3
ekspansja człowieka, rabunek zasobów natury	26,1	19,4	9,0
wycinka lasów, mniej zieleni	22,6	18,6	6,7
zanieczyszczenie wody i gleby	25,0	29,0	17,7

Badani, wskazując istotne dla planety problemy, skupili się *de facto* na przyczynach zmian klimatu, a nie na samych zmianach. Wymie-nili bowiem najliczniej zanieczyszczenie powietrza, zanieczyszczenie wód i gleby oraz postępującą degradację środowiska. Co ciekawe, próba II tury mniej licznie niż próba I tury wskazuje degradację środowiska i ekspansję człowieka jako wiodące problemy. Może to oznaczać pozytywne zmiany w powiatach w okresie trwania projektu, związane z ochroną środowiska naturalnego i powstrzymaniem przez nie jego degradacji.

Jak wynika z wcześniejszych danych, wiodącym zjawiskiem kojarzonym z tymi zmianami jest topnienie lodowców. Potwierdzają to wyniki kolejnego pytania, w którym badani wskazywali zjawiska z danej im listy (tab. 3/4).

Tab. 3/4. „Zjawiska związane ze zmianami klimatu” – rozkład wybranych odpowiedzi

Z2. Zjawiska związane ze zmianami klimatu	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II	% próby w ADAPTICITY
topnienie lodowców	89,3	88,3	92,3
wzrost temperatury	75,7	76,8	87,0
powodzie	76,9	77,6	84,0
ulewne deszcze, nawałnice	80,8	82,8	79,0
podnoszenie się poziomu mórz	73,9	70,5	75,0
częstsze huragany i burze	80,4	80,3	70,3
brak śniegu w zimie	54,3	63,7	68,7
dłuższe okresy suszy	61,7	62,6	65,0
krótsze zimy, dłuższe lata	50,5	61,8	64,0
katastrofy ekologiczne	49,0	47,3	61,0
postępująca degradacja środowiska naturalnego	50,4	51,7	60,3
pustynnienie dużych obszarów	63,7	59,8	60,0
wymieranie niektórych gatunków	56,7	48,9	58,7
migracje zwierząt	37,4	36,8	48,7
cieplejszy Bałtyk	36,6	35,0	48,3
zmiana kierunku i charakteru prądów morskich	40,0	33,9	46,3
zmniejszanie się żyzności gleb	32,5	30,1	40,0
ekspansja szkodników i chorób	34,7	35,6	38,3
wymieranie niektórych kultur i ludów	21,7	19,6	21,7
wzrost konfliktów społecznych	18,4	18,9	19,3

Podstawowe hasła kojarzone ze zmianami klimatu są związane przede wszystkim ze zjawiskami spektakularnymi (lodowce) oraz wzrostem temperatury na Ziemi i zmianami w opadach. Świadczy to o spostrzeżeniu zmian klimatu głównie przez pryzmat zmian pogody i klimatu, zaś mniejsza uwaga kierowana na inne zmiany w ekosystemie. Pojęcie zmian klimatu jest więc kojarzone z pogodą, „powietrzem”, atmosferą, a nie kompleksowo – z całym ziemskim ekosystemem. Tendencja ta słabnie, gdy badani otrzymują jako wsparcie listę zjawisk. Wtedy są skłonni kojarzyć bezpośrednio ze zmianami klimatu nawet życie i byt społeczeństw.

Badani nie rozróżniają w zasadzie przyczyn i skutków zmian klimatu. Równie często wskazują np. degradację środowiska oraz pustynnienie dużych obszarów. Ten brak rozróżnienia skutków i przyczyn wskazuje, że pojęcie zmian klimatu nie jest precyzyjne, ale jest pojemne.

Próba miejska (ADAPTCITY) częściej niż obydwie próby DOKLIP wymienia wzrost temperatury, katastrofy ekologiczne, postępującą degradację środowiska, migrację zwierząt, cieplejszy Bałtyk i zmniejszanie się żyzności gleb. Takie różnice wskazują na bardziej globalne spojrzenie na zmiany klimatu wśród mieszkańców dużych miast (próba ADAPTCITY) niż wśród mieszkańców powiatów.

Respondenci, korzystając z listy zjawisk związanych ze zmianami klimatu, wskazywali też pięć – ich zdaniem – najistotniejszych. Najważniejsze zjawiska reprezentujące zmiany klimatu prezentuje tabela poniżej (tab. 3/5).

Tab. 3/5. Najważniejsze zjawiska (pięć) związane ze zmianami klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi

Z3. Wskaż 5 zjawisk najbardziej związanych ze zmianami klimatu	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II	% próby w ADAPTCITY
topnienie lodowców	74,0	72,7	75,6
wzrost temperatury	52,4	49,0	57,3
ulewne deszcze, nawałnice	44,1	51,3	50,0
powodzie	39,7	36,5	40,0
podnoszenie się poziomu mórz	40,0	37,7	34,7
postępująca degradacja środowiska naturalnego	26,9	25,8	31,0
katastrofy ekologiczne	26,5	22,8	30,7
częstsze huragany i burze	50,7	49,8	29,3
brak śniegu w zimie	9,6	20,8	20,3
pustynnienie dużych obszarów	29,6	25,2	19,3
krótsze zimy, dłuższe lata	15,1	25,0	19,0
wymieranie niektórych gatunków	19,8	14,1	17,7
dłuższe okresy suszy	20,3	21,1	12,3
migracje zwierząt	2,8	5,9	9,7
zmiana kierunku i charakteru prądów morskich	14,6	10,3	9,0
ekspansja szkodników i chorób	7,2	8,2	9,0
cieplejszy Bałtyk	5,8	3,0	5,3
zmniejszanie się żyzności gleb	5,5	4,8	3,3
wzrost konfliktów społecznych	3,0	4,0	2,3
wymieranie niektórych kultur i ludów	2,0	2,4	2,0

W miastach (ADAPTCITY) rzadziej zauważane są susze oraz burze i huragany. II tura DOKLIP częściej niż I zauważa brak śniegu w zimie oraz krótsze zimy i dłuższe lata.

Po raz kolejny widać pomieszenie przyczyn i skutków zmian klimatu (wysokie wskazania degradacji środowiska). Topnienie lodowców znowu jest na topie, ale zaraz po nim występują zjawiska zmiany pogody i opadów obserwowalne dla badanego. Zaznacza się także kolejny raz tendencja, że zmiany klimatu (w pomieszeniu przyczyn ze skutkami) średnio wiążą się ze zmianami całego ekosystemu (czyli np. zmianami w florze i faunie).

Wizerunek zmian klimatu w badanej próbie jest niejednorodny. Z jednej strony, wynika on z indywidualnych obserwacji codziennych i wiąże zmiany klimatu z obserwowanymi przez badanych zjawiskami w najbliższym otoczeniu. Z drugiej strony, bierze się on z globalnych doniesień o spektakularnym wydźwięku i chętnie jest z nimi kojarzony (topnienie lodowców).

4. Zmiany klimatu w perspektywie lokalnej

Te zmiany klimatu, które były wskazywane w wywiadach jako najbardziej dotyczące powiatu, prezentuje poniższa tabela (tab. 4/1). Dla porównania przedstawiono też najbardziej istotne problemy środowiska przyrodniczego w regionach.

Tab. 4/1. Najważniejsze w powiecie zjawiska związane ze zmianami klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi

Z4. Najważniejsze zjawiska związane ze zmianami klimatu w powiecie	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II
ulewne deszcze, nawałnice	55,5	59,1
częstsze huragany i burze	42,9	39,4
powodzie	33,3	33,3
brak śniegu w zimie	23,7	31,6
krótsze zimy, dłuższe lata	19,7	31,6
dłuższe okresy suszy	30,5	30,4
wzrost temperatury	22,4	28,0
postępująca degradacja środowiska naturalnego	24,0	20,8
ekspansja szkodników i chorób	11,8	12,0
zmniejszanie się żyzności gleb	10,6	9,0
wymieranie niektórych gatunków roślin i zwierząt	9,0	5,8
katastrofy ekologiczne	2,7	4,5
pustynnienie dużych obszarów	3,2	3,4
migracje zwierząt	2,9	3,4
wzrost konfliktów społecznych	1,9	2,4
podnoszenie się poziomu mórz	1,6	1,3
cieplejszy Bałtyk	1,3	1,1
wymieranie niektórych kultur i ludów rolniczych	1,5	1,1
topnienie lodowców	0,0	0,6
zmiana kierunku i charakteru prądów morskich	0,0	0,5

W ciągu trzech lat, które minęły między I a II turą badania, badani zauważają różnicę w ilości śniegu w zimie oraz czasie trwania pór roku.

Tab. 4/2. Najważniejsze w powiecie zjawiska związane ze zmianami klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi w regionach

Z4. Najważniejsze zjawiska związane ze zmianami klimatu w powiecie	w próbie DOKLIP II				
	Północ	Południe	Wschód	Centrum	Ogółem
ulewne deszcze, nawałnice	56,5%	63,3%	62,5%	55,4%	59,1%
częstsze huragany i burze	39,9%	47,6%	33,3%	35,6%	39,3%
powodzie	35,5%	42,8%	39,2%	20,3%	33,2%
krótsze zimy, dłuższe lata	25,4%	31,9%	33,3%	34,7%	31,6%
brak śniegu w zimie	27,5%	37,3%	28,3%	31,2%	31,5%
dłuższe okresy suszy	29,7%	22,3%	22,5%	42,1%	30,4%
wzrost temperatury	26,8%	25,3%	27,5%	31,2%	28,0%
postępująca degradacja środowiska naturalnego	18,8%	18,7%	21,7%	23,3%	20,8%
ekspansja szkodników i chorób	14,5%	11,4%	15,8%	8,4%	12,0%
zmniejszanie się żyzności gleb	11,6%	5,4%	10,8%	8,9%	8,9%
wymieranie niektórych gatunków roślin i zwierząt	6,5%	3,0%	5,8%	7,4%	5,8%
katastrofy ekologiczne	8,7%	1,8%	5,8%	3,0%	4,5%
pustynnienie dużych obszarów	3,6%	1,2%	2,5%	5,4%	3,4%
migracje zwierząt	5,8%	1,8%	3,3%	3,0%	3,4%
wzrost konfliktów społecznych	2,9%	2,4%	2,5%	2,0%	2,4%
podnoszenie się poziomu mórz	3,6%	1,2%	0,0%	0,5%	1,3%
cieplejszy Bałtyk	4,3%	0,6%	0,0%	0,0%	1,1%
wymieranie niektórych kultur i ludów rolniczych	1,4%	0,6%	1,7%	1,0%	1,1%
topnienie lodowców	1,4%	0,0%	0,8%	0,5%	0,6%
zmiana kierunku i charakteru prądów morskich	1,4%	0,0%	0,0%	0,5%	0,5%

Południe, w świetle opinii, najbardziej dotyczą (w porównaniu do pozostałych regionów) nawałnice, burze i powodzie. Centrum z kolei nawiedzają susze, wyższe temperatury, przez co rośnie wrażenie dłuższego lata. Dla Wschodu głównym problemem są ulewne deszcze, na Północy zaś najslabiej ujawniają się zmiany w porach roku, typowe dla reszty regionów (tab. 4/2).

Najczęściej ze zmianami klimatu w powiecie kojarzone są zjawiska bezpośrednio obserwowane i zapewne doświadczane przez respondentów. Na zupełny margines odsuwają się spektakularne zjawiska klimatyczne w skali globalnej. Ujawnione w ankiecie problemy dotyczące powiatu prezentuje tab. 4/3.

Tab. 4/3. Najważniejsze w skali powiatu problemy w środowisku przyrodniczym – rozkład wybranych odpowiedzi

A2. Najbardziej istotne problemy w środowisku przyrodniczym powiatu	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II
zanieczyszczenie wody i gleby	65,9	51,6
zanieczyszczenie powietrza	34,2	39,0
wycinki lasów, mniej zieleni	6,8	14,9
postępująca degradacja środowiska naturalnego	9,2	11,0
agresywne rolnictwo	11,7	8,7
inwestycje przeciwpowodziowe	15,4	5,4

Jak widać, główne dostrzegane w powiecie problemy w środowisku przyrodniczym sprowadzają się przede wszystkim do wszelkiego rodzaju zanieczyszczeń. Istotne także jest to, że spada częstość wskazywania inwestycji przeciwpowodziowych, co może wskazywać na poprawę ochrony przeciwpowodziowej w powiatach. Poniżej – te same dane w rozbiciu na cztery regiony kraju (tab. 4/4).

Tab. 4/4. Najważniejsze w skali powiatu problemy w środowisku przyrodniczym – rozkład wybranych odpowiedzi w regionach

A2. Najbardziej istotne w środowisku przyrodniczym problemy powiatu	w próbie DOKLIP II				
	Północ	Południe	Wschód	Centrum	Ogółem
zanieczyszczenia wód i gleby	54,4%	50,3%	54,6%	49,3%	51,6%
zanieczyszczenie powietrza	33,6%	50,9%	33,6%	35,8%	39,0%
wycinki lasów, mniej zieleni	12,8%	9,7%	13,4%	21,4%	14,9%
postępująca degradacja środowiska naturalnego	6,4%	12,1%	13,4%	11,4%	11,0%
agresywne rolnictwo	11,2%	6,7%	11,8%	7,0%	8,7%

Reprezentanci Północy najrzadziej obawiają się w swoich powiatach degradacji środowiska naturalnego, choć równie często jak w innych regionach deklarują zanieczyszczenie wód, gleby i powietrza. Smog stanowi najczęściej wskazywany problem na południu kraju. Z kolei Południe – w stosunku do Centrum – rzadko wskazuje problem zmniejszających się obszarów zielonych. Zagadnienie zaangażowania społeczności lokalnej wobec zmian klimatu prezentują wyniki dwóch pytań. Pierwsze z nich zawierała ankieta. Badani określali rangę działań na rzecz ochrony klimatu w stosunku do innych spraw (tab. 4/5).

Tab. 4/5. Opinie respondentów o wadze zmian klimatu w porównaniu z innymi problemami powiatu – rozkład odpowiedzi

A5. Na ile działania na rzecz ochrony klimatu są ważne w porównaniu do innych spraw, o które dba powiat?	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II
Są równie ważne jak inne sprawy.	67,50	66,7
Są bardziej ważne niż inne sprawy.	14,70	13,8
Są mniej ważne niż inne sprawy.	9,20	10,5
Nie wiem / trudno mi powiedzieć.	8,60	9,0

Zdecydowana większość ankietowanych przypisała ochronie klimatu podobną wagę jak innym sprawom istotnym dla powiatu. Ocena tej kwestii nie zmieniła się znacząco w ciągu trzech lat pomiędzy I a II turą badań. W rozbiciu na regiony widać, że kwestie ochrony klimatu są mniej ważne od innych dla powiatów z Północy, a z drugiej strony reprezentantom Północy właśnie najtrudniej się zdecydować, jak ocenić te kwestie. Region północny ma najbardziej niespójne oceny wagi ochrony klimatu w stosunku do innych spraw (tab. 4/6).

Tab. 4/6. Opinie respondentów o wadze zmian klimatu w porównaniu z innymi problemami powiatu – rozkład odpowiedzi w regionach

A5. Na ile działania na rzecz ochrony klimatu są ważne w porównaniu do innych spraw, o które dba powiat?	w próbie DOKLIP II				
	Północ	Południe	Wschód	Centrum	Ogółem
Są równie ważne jak inne sprawy.	57,4%	66,7%	67,5%	72,4%	66,7%
Są mniej ważne niż inne sprawy.	16,4%	15,8%	13,3%	10,7%	13,8%
Są bardziej ważne niż inne sprawy.	12,3%	9,7%	9,2%	10,7%	10,5%
Nie wiem / trudno mi powiedzieć.	13,9%	7,9%	10,0%	6,1%	9,0%

Wyniki wywiadu pokazują, że zdaniem badanych zrozumienie przez mieszkańców powiatów wagi zmian klimatu plasuje się na średnim poziomie. Średnia ocena zaangażowania społeczności w tej dziedzinie wynosi dla całej próby 3,24 w skali od 1 do 7.

W przypadku próby DOKLIP I średnia ta wyniosła 3,1. Różnica średnich wyników nie jest istotna (tab. 4/7).

Tab. 4/7. Opinie respondentów o znaczeniu zmian klimatu dla mieszkańców powiatu – rozkład odpowiedzi

Z5. Jak wielu mieszkańców powiatu rozumie wagę zmian klimatu?		% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II
odpowiedź na skali 1–7, gdzie: 1 = bardzo niewiele 7 = bardzo wiele	1	10,0	7,3
	2	19,4	18,3
	3	36,8	35,0
	4	23,0	25,2
	5	8,5	11,7
	6	1,6	1,9
	7	0,6	0,6

Liczba osób, które wysoko oceniają znaczenie zmian klimatu dla mieszkańców swoich powiatów (suma ocen 5, 6 i 7), wzrosła w nieznacznym stopniu w ciągu trzech lat (II tura: 14,2%, a I – 10,7%).

Przyczyny takiego poziomu świadomości zmian klimatu w powiecie są, zdaniem badanych, różnorakie (tab. 4/8).

Tab. 4/8. Czynniki poziomu świadomości zmian klimatu wśród mieszkańców powiatu – rozkład wybranych odpowiedzi

Z6. Dlaczego świadomość zmian klimatu u mieszkańców powiatu jest na takim poziomie?	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II
Brak wiedzy, edukacji ekologicznej.	39,4	28,2
Ogólnie brak zainteresowania w tym temacie.	15,0	18,6
Inne problemy mieszkańców są dla nich ważniejsze.	12,3	17,8
Odpowiadają za ten stan świadomości massmedia.	18,5	15,3
Ten problem nie dotyka mieszkańców bezpośrednio, jest od nich odległy.	16,8	22,8
Mieszkańcy mają niską świadomość ekologiczną.	6,1	15,1
Mieszkańcy mają wysoką świadomość ekologiczną.	9,8	7,1
Odpowiada za to brak środków finansowych mieszkańców.	7,5	5,0

W ocenie badanych poprawił się stan edukacji ekologicznej. Widać też wyraźnie, że według badanych kwestie zmian klimatu są zbyt odległe od problemów pojedynczego człowieka, że jednostki mają problemy ważniejsze, bardziej żywotne i wymagające natychmiastowego rozwiązania. Z tego faktu wynika rekomendacja, by – bez względu na to, jak decydenci oceniają swoje możliwości oddziaływania na społeczność w kwestii zmian klimatu – działania informacyjne związane ze zmianami klimatu zdecydowanie koncentrowały się na perspektywie jednostki i przemawiały do niej językiem konkretności i codzienności.

5. Przeciwdziałanie zmianom klimatu i przystosowanie się do nich w odbiorze respondentów

Po określeniu rozumienia pojęcia „zmian klimatu” badani wypowiedzieli się na temat przeciwdziałania im i adaptacji do nich, zarówno w sensie ogólnym, jak i w perspektywie swojego powiatu. Było to drugie główne zagadnienie badania.

Odpowiedzi na zawarte w ankiecie pytanie o przeciwdziałania zmianom klimatu przedstawia poniższa tabela (tab. 5/1).

Tab. 5/1. Przeciwdziałanie zmianom klimatu i adaptacja do nich – rozkład wybranych odpowiedzi

A4. Co można zrobić, by zapobiegać zmianom klimatu lub przystosować się do tych zmian?	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II	% próby w ADAPTCITY
więcej odnawialnych źródeł energii	38,1	29,2	26,0
redukcja emisji gazów cieplarnianych	35,7	28,4	26,0
oszczędzanie energii elektrycznej	20,4	24,8	24,0
ochrona środowiska, racjonalne wykorzystanie zasobów	10,6	17,2	20,7
recykling śmieci	16,1	12,9	17,7
ograniczenie konsumpcji, zmiana stylu życia	8,6	10,5	14,7
akcje informacyjne, edukacja	21,1	21,4	10,3

Na czoło w każdej próbie wysuwa się triada: energia odnawialna – redukcja gazów – oszczędzanie energii. W obu próbach DOKLIP mocnym akcentem jest również edukacja.

Wynika z tego, że wyobrażenia badanych na temat przeciwdziałania zmianom klimatu – a szerzej rzecz biorąc ochrony klimatu – ściśle związane są z gospodarowaniem energią. Dwa pierwsze rozwiązania badani wymieniali częściej w I turze niż w II. Zmniejszenie się liczby tych odpowiedzi w II turze może pośrednio świadczyć o częściowo zaspokojonym „popycie” powiatów na OZE i redukcję gazów, związanym z kolejnymi inwestycjami realizowanymi w powiatach.

Różnica wyników pomiędzy obydwoma turami DOKLIP a ADAPTCITY w zakresie częstości wskazań edukacji może wynikać z różnicy poziomów edukacji ekologicznej w miastach i w powiatach (na niekorzyść powiatów), ale także może być wskaźnikiem silnego przekonania przedstawicieli powiatów o nieustającej konieczności inicjowania i prowadzenia edukacji ekologicznej przez powiat.

W powyższych danych uwzględniono także *ograniczenie konsumpcji*, by pokazać, że i w tym obszarze czas przynosi niewielkie zmiany, ale w dobrym kierunku (liczba wskazań wzrosła).

Pochodzące z wywiadu spontaniczne skojarzenia z działaniami ograniczającymi zmiany klimatu przedstawia tab. 5/2.

Tab. 5/2. Spontaniczne skojarzenia z działaniami ograniczającymi zmiany klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi

D1. Jakie działania, zabiegi, zachowania jednostek i grup kojarzą się z przeciwdziałaniem zmianom klimatu?	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II	% próby w ADAPTICY
recykling śmieci	21,3	24,6	35,7
redukcja emisji gazów cieplarnianych	22,7	17,1	27,0
więcej odnawialnych źródeł energii	29,5	25,2	22,0
oszczędzanie energii elektrycznej	14,9	17,3	21,3
ochrona środowiska, racjonalne wykorzystanie zasobów	16,9	11,6	18,7
edukacja w zakresie ochrony klimatu	23,8	30,8	17,7
zalesianie, zwiększanie terenów zielonych	13,6	8,3	10,3

Tutaj wskazania są podobne jak w ankiecie, jednak edukacja ekologiczna wybija się wśród najczęściej wymienianych działań. Jej znaczenie urosło przez ostatnie trzy lata (od I tury).

Warto zauważyć, że chociaż działanie *ochrona środowiska* znajduje się w czołówce najczęściej wskazywanych działań chroniących klimat, to jednak – szczególnie w II turze DOKLIP – przyjmuje mniejsze wartości. Działanie to jako bardzo pojemne i wieloznaczne, a przy tym abstrakcyjne, uzyskuje mniej wskazań niż rozwiązania bardziej jednoznaczne i konkretne. Prawdopodobnie powiaty mają gotowe rozwiązania konkretnych działań chroniących klimat i rzadziej uciekają się do abstrakcyjnych rozwiązań.

Bardzo wysoką pozycję zajmuje, kolejny raz, działanie *więcej źródeł energii odnawialnej*. To pokazuje, że energia odnawialna jest być może najlepiej rozpoznawalnym, spektakularnym symbolem przeciwdziałania zmianom klimatu (podobnie jak topnienie lodowców było symbolem zmian klimatu). Warto wykorzystać ten wyrazisty

symbol w dalszej komunikacji społecznej problematyki zmian klimatu. Jak widać poniżej, wiodąca pozycja tej kategorii utrzymuje się w odpowiedziach na następane pytanie.

Tab. 5/3. Wspomagane skojarzenia z działaniami ograniczającymi zmiany klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi

D2. Działania, które przeciwdziałają zmianom klimatu	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II	% próby w ADAPTICY
więcej odnawialnych źródeł energii	87,6	85,5	84,7
edukacja w zakresie ochrony klimatu	85,1	82,0	63,0
ochrona lasów, przeciwdziałanie wycinkom	84,5	81,0	82,7
redukcja emisji gazów cieplarnianych	84,0	81,0	74,4
oszczędzanie energii elektrycznej	80,4	78,2	83,3
likwidacja pieców i palenisk węglowych	69,6	77,4	77,7
zmniejszenie wykorzystania węgla, ropy i gazu...	82,0	74,4	55,3
ograniczanie utraty ciepła z budynków (termomodernizacja)	72,7	73,5	64,3
zalesianie, zwiększanie terenów zielonych	78,2	73,0	70,7
recykling śmieci	71,0	72,8	81,7
oszczędzanie wody użytkowej	71,0	69,8	68,3
budowa budynków niskoenergetycznych (pasywnych)	58,6	60,8	55,0
ograniczanie podróży samochodami prywatnymi	49,8	50,4	59,7

Wykazano powyżej wszystkie działania, które wskazała co najmniej połowa badanych. Można uznać, iż ta trzynastka działań jest najbardziej popularna, znana i akceptowana.

W wyborze najważniejszych pięciu działań zestaw ten ponownie uzyskuje najwięcej wskazań (tab. 5/4).

Tab. 5/4. Najistotniejsze sposoby (pięć) przeciwdziałania zmianom klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi

D3. Wskaż 5 najistotniejszych sposobów przeciwdziałania zmianom klimatu	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II	% próby w ADAPTICITY
recykling śmieci	36,5	41,5	55,7
więcej odnawialnych źródeł energii	57,3	50,1	55,0
oszczędzanie energii elektrycznej	35,2	35,8	50,0
redukcja emisji gazów cieplarnianych	56,3	56,3	44,0
ochrona lasów, przeciwdziałanie wycinkom	52,4	51,0	37,7
likwidacja pieców i palenisk węglowych	25,0	30,2	37,0
oszczędzanie wody użytkowej	19,9	22,3	27,0
zalesianie, zwiększanie terenów zielonych	34,7	30,4	26,0
ograniczenie podróżowania samochodami prywatnymi	9,1	11,4	22,0
zmniejszenie wykorzystania węgla, ropy i gazu na rzecz nowoczesnych technologii niskoemisyjnych	40,5	35,9	20,7
edukacja w zakresie ochrony klimatu	43,7	41,2	18,3
ograniczenie utraty ciepła z budynków (termomodernizacja)	16,6	21,3	17,7
budowa budynków niskoenergetycznych	10,2	12,7	12,3

Próby DOKLIP ujawniają słabsze znaczenie recyklingu śmieci niż grupa ADAPTICITY. Poza tym, respondenci DOKLIP rzadziej chcą oszczędzać energię i wodę oraz zmieniać paleniska węglowe na rzecz bardziej ekologicznych. Częściej za to mówią o ochronie lasów i konieczności edukacji.

We wskazaniach badanych DOKLIP II wyraźnie ujawnia się perspektywa działań na rzecz społeczności (a nie indywidualnych), co jest oczywiste, gdy weźmie się pod uwagę charakterystykę próby (przedstawiciele władz i służb). Dużo rzadziej pojawiają się sugestie działań w perspektywie jednostkowej. Nawet jeśli spowodowane jest to sposobem badania (np. niektóre pytania nakierowują uwagę respondentów na perspektywę powiatu), nie można wykluczyć, że badani decydenci także na co dzień mają na uwadze przeciwdziałanie zmianom klimatu w perspektywie społeczności. Działania projektowe, wspomagające władze w przeciwdziałaniu zmianom klimatu, powinny uzupełniać uboższą – jak pokazują reakcje badanych – perspektywę jednostkową i wyposażać władze w katalogi sugerowanych działań dostępnych jednostkom, na co dzień i na przyszłość. Odpowiedzi na pytanie o działania przystosowawcze są dużo bardziej rozproszone niż w wypadku przeciwdziałania, nie ma jednoznacznie wiodących przejawów adaptacji (tab. 5/5).

Tab. 5/5. Adaptacja do zmian klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi

D4. Działania, które umożliwiają przystosowanie się do zmian klimatu	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II	% próby w ADAPTICY
zmiany rodzajów upraw w dostosowaniu do zmian klimatu	50,3	46,5	42,0
wzmocnienie infrastruktury przeciwpowodziowej	45,7	45,3	21,7
edukacja w zakresie ochrony klimatu	45,2	44,5	9,3
zalesianie, zwiększanie terenów zielonych	38,4	41,3	26,0
lepsze przystosowanie służb zarządzania kryzysowego	43,8	41,1	6,3
więcej odnawialnych źródeł energii	34,4	37,6	53,0
oszczędzanie wody użytkowej	38,3	36,4	8,7
zabezpieczanie nadbrzeży przed morzem	34,4	35,5	9,0
ograniczanie utraty ciepła z budynków (termomodernizacja)	34,9	33,5	13,3
recykling śmieci	28,6	32,7	53,0
oszczędzanie energii elektrycznej	28,7	32,6	33,3
budowa budynków niskoenergetycznych (pasywnych)	27,8	31,9	16,7
ochrona lasów, przeciwdziałanie wycinkom	29,8	29,4	40,0

W wadze przykładanej do edukacji ekologicznej po raz kolejny ujawnia się różnica pomiędzy próbą miejską a powiatowymi. Potwierdza to, jak się zdaje, domniemany deficyt wiedzy ekologicznej w powiatach. Ale może to też być objaw zbyt nikłej wiedzy ekologicznej samych respondentów. Współgra z tym przypuszczeniem znacząco wyższa liczba wskazań w obu próbach DOKLIP na *lepsze przygotowanie służb kryzysowych*. To potwierdza, że wiedzy ekologicznej jest zbyt mało w środowisku władz i administracji.

Przeciwdziałania zmianom klimatu nie różnią się zasadniczo od wskazanych sposobów adaptacji do tych zmian. Dwa rozwiązania pojawiające się w co najmniej 1/5 odpowiedzi, a równocześnie nieczęsto wskazywane w grupie przeciwdziałań wobec zmian klimatu, to zmiany adaptacyjne w rolnictwie i lepsze zabezpieczenia przeciwpowodziowe.

6. Przeciwdziałanie zmianom klimatu i adaptacja do nich w perspektywie lokalnej

Realizowane w powiatach działania zapobiegające zmianom klimatu oraz przystosowujące do tych zmian przedstawia poniższa tabela (tab. 6/1).

Wyraźnie widać wpływ nowego prawa gospodarowania śmieciami – recykling stanowi najczęstsze osiągnięcie powiatów. Widać też, że przybyło w powiatach odnawialnych źródeł energii. Jeśli chodzi o działania planowane, ujawnia się tendencja do utrzymania obecnego kursu działań ochrony klimatu.

Zatem największe osiągnięcia powiatów w przeciwdziałaniu zmianom klimatu i adaptacji do nich dotyczą głównie zagospodarowania śmieci oraz oszczędzania energii (termomodernizacja, oszczędzanie energii elektrycznej).

Tab. 6/1. Przeciwdziałania zmianom klimatu i działania przystosowawcze już realizowane w powiecie – rozkład wybranych odpowiedzi

Działania przeciwdziałające zmianom klimatu i przystosowawcze wobec zmian klimatu	D5. realizowane		D6. planowane	
	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II
recykling śmieci	65,7	75,9	55,9	45,6
ograniczenie utraty ciepła z budynków (termomodernizacja)	73,8	72,9	53,2	55,5
likwidacja pieców i palenisk węglowych	39,0	38,0	28,4	33,5
oszczędzanie energii elektrycznej	33,7	36,6	28,8	26,7
edukacja w zakresie ochrony klimatu	50,4	47,4	43,6	37,3
więcej odnawialnych źródeł energii	52,0	61,3	55,3	57,2
ochrona lasów, przeciwdziałanie wycinkom	43,7	41,4	25,7	26,3
oszczędzanie wody użytkowej	29,9	26,2	21,9	15,4
redukcja emisji gazów cieplarnianych	24,4	21,2	18,6	16,4
zalesianie, zwiększanie terenów zielonych	47,5	44,3	31,6	27,6
wzmocnienie infrastruktury przeciwpowodziowej	34,5	32,4	28,6	24,8
lepsze przystosowanie służb zarz. kryzysowego	33,9	22,0	25,9	17,1
zmniejszenie wykorzystania węgla, ropy i gazu	20,7	16,5	23,9	20,0

W ostatnich trzech latach sukcesem powiatów była przede wszystkim termomodernizacja budynków. Lata wcześniejsze odznaczyły się zaś likwidacją pieców i palenisk węglowych. Dotyczy to budynków użyteczności publicznej, pozostających w gestii powiatu (tab. 6/2).

Tab. 6/2. Osiągnięcia powiatów w ochronie klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi

D7. Najbardziej znaczące osiągnięcia powiatów w ochronie klimatu i/lub adaptacji do jego zmian	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II	% próby w ADAPTICITY
recykling śmieci	29,4	30,1	26,3
ograniczenie utraty ciepła z budynków (termomodernizacja)	0,2	39,2	17,7
więcej odnawialnych źródeł energii	28,3	31,8	17,3
likwidacja pieców i palenisk węglowych	35,1	9,2	15,7
redukcja emisji gazów cieplarnianych	15,1	6,6	13,3
zalesianie, zwiększanie terenów zielonych	20,9	15,5	12,3
edukacja w zakresie ochrony klimatu	17,9	14,6	11,3
zagospodarowanie odpadów (składowiska, spalarnie)	12,4	11,6	5,7

Termomodernizacja jest największym sukcesem powiatów Wschodu i Centrum. Dla Wschodu i Północy są to również inwestycje związane z OZE. Słabszą edukacją ma Północ, zaś silniejszą – Centrum i Południe (tab. 6/3).

Tab. 6/3. Osiągnięcia powiatów w ochronie klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi w regionach

D7. Najbardziej znaczące osiągnięcia powiatów w ochronie klimatu i/lub adaptacji do jego zmian	w próbie DOKLIP II				
	Północ	Południe	Wschód	Centrum	Ogółem
ograniczenie utraty ciepła z budynków (termomodernizacja)	38,7%	31,4%	43,5%	43,5%	39,2%
więcej odnawialnych źródeł energii	35,5%	28,2%	40,9%	26,9%	31,8%
recycling śmieci	22,6%	26,9%	33,0%	36,0%	30,1%
zalesianie, zwiększanie terenów zielonych	14,5%	12,2%	19,1%	16,7%	15,5%
edukacja w zakresie ochrony klimatu	8,9%	16,7%	8,7%	20,4%	14,6%
wzmocnienie infrastruktury przeciwpowodziowej	21,8%	8,3%	15,7%	9,7%	13,1%
zagospodarowanie odpadów (składowiska, spalarnie)	12,9%	9,6%	12,2%	11,8%	11,6%

Badani przypisują odpowiedzialność za działania na rzecz klimatu zarówno władzom, jak i obywatelom. Niewiele ponad 15% badanych żywi przekonanie, że z perspektywy powiatu przeciwdziałanie zmianom klimatu nie ma racji bytu (tab. 6/4).

Tab. 6/4. Kto w powiecie ma największy wpływ na przeciwdziałanie zmianom klimatu – rozkład odpowiedzi

D8. Kto w powiecie ma największy wpływ na przeciwdziałanie zmianom klimatu?	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II	% próby w ADAPTACITY
zarówno władza, jak i obywatele	68,2	70,3	67,7
zmiany klimatu to procesy globalne i w skali powiatu nie można im znacząco przeciwdziałać	20,5	17,6	11,7
przede wszystkim obywatele	5,5	5,5	11,3
przede wszystkim władza	5,8	6,6	9,3

Tendencja ta powtarza się także w kwestii przystosowania się do zmian klimatu. Wpływ na procesy przystosowania się do zmian klimatu mają w powiecie znowu solidarnie obywatele i władza. Stosunkowo mocniej jest o tym przekonany region Centrum, a słabiej – Południe, jak pokazują wyniki poniżej, w rozbiciu na regiony (tab. 6/5).

Tab. 6/5. Kto w powiecie ma największy wpływ na przeciwdziałanie zmianom klimatu – rozkład wybranych odpowiedzi w regionach

D8. Kto w powiecie ma największy wpływ na przeciwdziałanie zmianom klimatu?	w próbie DOKLIP II				
	Północ	Południe	Wschód	Centrum	Ogółem
przede wszystkim obywatele	4,9%	5,4%	5,6%	5,9%	5,5%
przede wszystkim władza	7,6%	7,1%	8,0%	5,0%	6,6%
zarówno władza, jak i obywatele	70,8%	66,1%	69,6%	73,8%	70,3%
zmiany klimatu to procesy globalne i w skali powiatu nie można im znacząco przeciwdziałać	16,7%	21,4%	16,8%	15,3%	17,6%

Podobne oceny dotyczą wpływu na działania adaptacyjne do zmian klimatu (tab. 6/6 i 6/7).

Tab. 6/6. Kto w powiecie ma największy wpływ na działania przystosowawcze do zmian klimatu - rozkład odpowiedzi

D9. Kto w powiecie ma największy wpływ na działania przystosowawcze do zmian klimatu?	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II	% próby w ADAPTCITY
zarówno władza, jak i obywatele	70,4	71,5	71,0
zmiany klimatu to procesy globalne i powiat nie może ani nie potrzebuje się do nich przystosowywać	5,5	5,5	14,0
przede wszystkim obywatele	6,9	7,4	8,0
przede wszystkim władza	17,2	15,6	7,0

Tab. 6/7. Kto w powiecie ma największy wpływ na działania przystosowawcze do zmian klimatu – rozkład odpowiedzi w regionach

D9. Kto w powiecie ma największy wpływ na działania przystosowawcze do zmian klimatu?	w próbie DOKLIP II				
	Północ	Południe	Wschód	Centrum	Ogółem
przede wszystkim obywatele	8,3%	5,3%	8,9%	7,5%	7,4%
przede wszystkim władza	18,8%	15,4%	17,7%	12,5%	15,6%
zarówno władza, jak i obywatele	68,1%	72,2%	67,7%	75,5%	71,5%
zmiany klimatu to procesy globalne i w skali powiatu nie można im znacząco przeciwdziałać	4,9%	7,1%	5,6%	4,5%	5,5%

Przeciwdziałanie zmianom klimatu jest zatem dla badanych taką samą kategorią jak przystosowywanie się do zmian klimatu. Jest to konsekwencją wcześniejszych danych, które pokazują raczej powszechne przemieszanie przeciwdziałań z adaptacją.

Wszystkie trzy badane grupy najczęściej obarczają odpowiedzialnością za przeciwdziałanie zmianom klimatu i adaptację do nich zarówno władzę, jak i obywateli. Jednak warte zauważenia jest, że respondenci DOKLIP dużo częściej niż próba ADAPTCITY uważają, że zmianom klimatu nie można przeciwdziałać w skali swojego mikroregionu, a z drugiej strony rzadziej godzą się ze stwierdzeniem, że powiat nie potrzebuje lub nie może przystosowywać się do zmian klimatu. W przerysowaniu można stwierdzić, że „powiat” nie czuje się odpowiedzialny za zmiany klimatu, ale potrzebuje się do nich przystosować. Ten wynik pokazuje tendencję do powszechnego uznawania realności zmian klimatycznych.

Mała grupa obu prób DOKLIP twierdzi, że nie trzeba przystosowywać się do zmian klimatu. Zdecydowana większość dzieli odpowiedzialność za adaptację, zakładając, że zmiany klimatu są faktem i trzeba wobec nich zająć stanowisko.

Z powyższych danych można wyciągnąć ogólny wniosek dotyczący komunikacji społecznej związanej z przeciwdziałaniem zmianom klimatu. Warte podkreślenia jest to, jak władze widzą odpowiedzialność za przeciwdziałania i adaptację klimatyczną, i przypomnienie o tym społeczeństwu. Ważne, by podkreślać nie tylko to, co można robić, by przeciwdziałać czy się adaptować, ale także to, kto może czy powinien to robić.

Pod takim kątem należy starannie dobrać przykłady i dobre praktyki.

7. Przeszkody w przeciwdziałaniu zmianom klimatu i adaptacji do nich

Wymieniane spontanicznie przez badanych utrudnienia w przeciwdziałaniu zmianom klimatu i adaptacji ujawniają przede wszystkim deficyt finansowy i czynnik ludzki, na który składa się wiele wskazanych kwestii, przede wszystkim brak dobrej woli mieszkańców i niski poziom świadomości ekologicznej (tab. 7/1).

Tab. 7/1. Utrudnienia w przeciwdziałaniu zmianom klimatu i przystosowaniu się do nich – rozkład wybranych spontanicznych odpowiedzi

D.11. Co najbardziej utrudnia przeciwdziałanie zmianom klimatu i przystosowywanie się do nich?	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II	% próby w ADAPTCTY
za mało środków finansowych	49,5	52,6	42,7
za niski poziom świadomości zagrożeń wynikających ze zmian klimatu	20,8	31,3	19,3
za słaba wiedza fachowa, jak przeciwdziałać zmianom klimatu i przystosować się do jego zmian	16,4	17,9	15,7
mieszkańcy uważają, że inne problemy są ważniejsze	27,3	22,0	9,7
partykularyzmy, rozbieżność interesów	10,6	8,3	9,0
brak wiary i zaangażowania mieszkańców	6,2	6,5	9,0
brak uregulowań prawnych, złe prawo	11,5	10,7	7,3
nie ma utrudnień ani barier	4,7	1,0	6,3

Przedstawiciele powiatów najczęściej upatrują przeszkód w brakach finansowych. Respondenci mają tu różne kwestie na uwadze – brak środków w powiecie, brak dotacji dla mieszkańców, brak prywatnych środków wśród mieszkańców. Ta bariera może także być stereotypem, którym władze wyjaśniają różne lokalne niedostatki.

Reprezentanci władzy w powiecie często lokują opór wobec zmian w mieszkańcach powiatu. Jest to wskazówka, nie pierwsza zresztą, pewnej bezradności władz w komunikacji z lokalną społecznością swoich powiatów.

Dosyć znaczącą przeszkodą jest wreszcie brak *know-how* ochrony klimatu. W połączeniu z mocno sygnalizowaną wcześniej potrzebą działań edukacyjnych w powiecie, ujawnia się pełny obraz tej bariery. Chodzi nie tylko o wsparcie edukacyjne mieszkańców powiatu i podnoszenie ich świadomości ekologicznej, lecz także o wsparcie edukacyjne gospodarzy powiatów i uzbrojenie ich w gotowe recepty na poprawę działań proklimatycznych.

Podobne wyniki przyniosło pytanie o pięć najważniejszych przeszkód (tab. 7/2).

Tab. 7/2. Najważniejsze przeszkody (pięć) w przeciwdziałaniu zmianom klimatu i przystosowaniu się do nich – rozkład odpowiedzi

D12. 5 najważniejszych przeszkód przeciwdziałania zmianom klimatu lub przystosowania się do nich	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II	% próby w ADAPTACY
za mało środków budżetowych / własnych miasta	79,6	76,9	64,7
za niski poziom świadomości zagrożeń wynikających ze zmian klimatu	76,6	72,8	48,3
niechęć mieszkańców do inwestycji służących ochronie klimatu i przystosowaniu się do jego zmian	42,5	40,6	39,7
za słaba wiedza fachowa w mieście, jak przeciwdziałać zmianom klimatu i przystosować się do jego zmian	39,8	35,8	36,0
brak inicjatywy państwa w przeciwdziałaniu zmianom klimatu i w przystosowywaniu się do jego zmian	36,2	34,9	35,0
za mało dotacji unijnych / innego pochodzenia	45,9	44,0	32,0
brak uregulowań prawnych	32,1	36,9	31,0
brak wiarygodnych i wystarczających źródeł informacji pozwalających podejmować skuteczne działania	46,2	42,1	21,0
brak kadry, która mogłaby się tym zająć	24,3	24,8	17,7
nieodpowiednie warunki geograficzne naszego miasta	3,8	4,6	16,7
brak współpracy między różnymi podmiotami w mieście	30,4	29,2	11,7

Najczęściej wskazywaną przeszkodą w powiatach są braki środków własnych i unijnych, brak współpracy pomiędzy różnymi podmiotami oraz dostęp do wiarygodnych źródeł informacji. Władze odczuwają deficyt wiedzy i pomocy fachowej w lokalnych działaniach proekologicznych. Potrzebne są im działania wyrównujące te braki.

Powyższe zestawienie pokazuje, że reprezentanci powiatów częściej źle oceniają społeczną świadomość zagrożeń związanych ze zmianami klimatu, niż czynią to przedstawiciele miast.

Bariery związane z mieszkańcami to bowiem najliczniej wskazywany próg do pokonania w próbach DOKLIP. Po raz kolejny ujawnia się bezradność władz i administracji powiatu w oddziaływaniu na społeczność powiatu. Wynik ten podkreśla niedomogę powiatów w zakresie skutecznej komunikacji społecznej i innych środków oddziaływania na lokalną społeczność. Konieczne jest wspomaganie władz powiatu w artykułowaniu oczekiwań i zaleceń wobec mieszkańców, w komunikacji społecznej związanej z działaniami wobec zmian klimatu.

W wynikach obu prób DOKLIP widać, że na przestrzeni kilku lat świadomość zagrożeń związanych ze zmianami klimatu pozostała niska – osłabła tylko nieznacznie. Jednak może to być wskaźnik trendu powoli rosnącej świadomości społecznej tych zagrożeń.

Poglądy na temat barier w działaniu na rzecz klimatu nie zmieniły się zasadniczo w czasie pomiędzy badaniami I i II tury DOKLIP.

8. Przeszkody w przeciwdziałaniu zmianom klimatu i adaptacji do nich w perspektywie lokalnej

Trudności ujawnione z perspektywy własnego powiatu to – podobnie jak w skali ogólnej – brak środków finansowych i świadomości wagi problemu (tab. 8/1 i 8/2).

Tab. 8/1. Najważniejsze utrudnienia w przeciwdziałaniu zmianom klimatu lub przystosowaniu się do nich w powiatach – rozkład odpowiedzi

D.13. Które z trudności najbardziej dotyczą waszego powiatu?	% próby w DOKLIP I	% próby w DOKLIP II
za mało środków budżetowych / własnych powiatu	56,0	67,9
za niski poziom świadomości zagrożeń wynikających ze zmian klimatu	34,3	43,6
niechęć mieszkańców do inwestycji służących ochronie klimatu i przystosowaniu się do jego zmian	25,3	26,9
za mało dotacji unijnych / innego pochodzenia	24,0	29,0
za słaba wiedza fachowa w powiecie, jak przeciwdziałać zmianom klimatu i przystosować się do jego zmian	16,0	24,4
brak uregulowań prawnych	16,0	20,0
brak inicjatywy państwa w przeciwdziałaniu zmianom klimatu i w przystosowywaniu się do jego zmian	13,7	12,2
brak kadry, która mogłaby się tym zająć	12,0	14,5
brak wiarygodnych i wystarczających źródeł informacji pozwalających podejmować skuteczne działania	10,7	19,4
brak współpracy między różnymi podmiotami w powiecie	10,3	17,6
nieodpowiednie warunki geograficzne naszego powiatu	9,3	3,7

Podobnie jak wcześniej wśród barier często wskazywano niechęć mieszkańców oraz utrudnienia w dostępie do wiedzy fachowej i fachowców.

Tab. 8/2. Najważniejsze utrudnienia w przeciwdziałaniu zmianom klimatu lub przystosowaniu się do nich w powiatach – rozkład odpowiedzi w regionach

D13. Które z trudności najbardziej dotyczą waszego powiatu?	w próbie DOKLIP II				
	Północ	Południe	Wschód	Centrum	Ogółem
za mało środków budżetowych /własnych powiatu	70,1%	65,2%	70,2%	67,3%	67,9%
za niski poziom świadomości zagrożeń wynikających ze zmian klimatu	44,8%	44,1%	43,8%	42,7%	43,6%
za mało dotacji unijnych /innego pochodzenia	25,4%	26,7%	39,7%	27,1%	29,0%
niechęć mieszkańców do inwestycji służących ochronie klimatu i przystosowaniu się do jego zmian	32,8%	22,4%	24,8%	27,6%	26,9%
za słaba wiedza fachowa w powiecie, jak przeciwdziałać zmianom klimatu i przystosować się do jego zmian	22,4%	19,3%	29,8%	26,6%	24,4%
brak uregulowań prawnych	20,1%	24,8%	15,7%	18,6%	20,0%
brak wiarygodnych i wystarczających źródeł informacji...	20,9%	18,0%	19,8%	19,6%	19,4%
brak współpracy między różnymi podmiotami w powiecie	16,4%	19,3%	18,2%	16,6%	17,6%
brak kadry, która mogłaby się tym zająć	13,4%	8,1%	21,5%	16,1%	14,5%
brak inicjatywy państwa w przeciwdziałaniu zmianom klimatu i w przystosowywaniu się do jego zmian	11,9%	12,4%	9,1%	14,1%	12,2%
nieodpowiednie warunki geograficzne naszego powiatu	3,7%	1,9%	5,8%	4,0%	3,7%

Tab. 8/3. Informacje dodatkowe o barierach – najliczniejsze odpowiedzi, dane z DOKLIP II (% z grupy respondentów wskazujących na daną barierę)

1.	ZA MAŁĄ WIEDZĄ FACHOWĄ W POWIECIE	Komu brakuje przede wszystkim tej wiedzy? - władzy (43,9%) - obywatelom, mieszkańcom (24,3%)
2.	BRĄK UREGULOWAŃ PRAWNYCH	Jakich uregulowań najbardziej brakuje? - przepisów wykonawczych (32,0%) - ogólnie prawa (31,1%) - konkretnych – np. OZE (31,1%)
3.	NIEDOSTATEK ŚRODKÓW BUDŻETOWYCH / WŁASNYCH POWIATU	Na co najbardziej brakuje środków? - na inwestycje (69,8%) - na edukację, szkolenia (11,3%)
4.	NIEODPOWIEDNIE WARUNKI NASZEGO POWIATU	Jakie warunki najbardziej przeszkadzają? - geograficzne (56,5%) - uprzemysłowienie (13,0%)
5.	BRĄK INICJATYWY PAŃSTWA W PRZECIWDZIAŁANIU ZMIANOM KLIMATU I W PRZYSTOSOWYWANIU SIĘ DO JEGO ZMIAN	Czego taka inicjatywa miałyby dotyczyć? - zmian prawnych (29,9%) - nakładów finansowych (28,6%) - edukacji, badań (14,3%)
6.	ZA MAŁO DOTACJI UNIJNYCH / INNEGO POCHODZENIA	Na co najbardziej brakuje dotacji? - na inwestycje (80,8%) - ogólnie (13,6%) - na edukację, promocję (5,6%)
7.	NIECHĘĆ MIESZKAŃCÓW DO INWESTYCJI SŁUŻĄCYCH OCHRONIE KLIMATU I PRZYSTOSOWANIU SIĘ DO JEGO ZMIAN	Czemu mieszkańcy są niechętni najbardziej? - bieda – konieczność inwestowania własnych środków (35,9%) - samym inwestycjom ekologicznym (23,4%) - aktywności, podjęciu wysiłku (18,0%)
8.	BRĄK WSPÓŁPRACY MIĘDZY RÓŻNYMI PODMIOTAMI W POWIECIE	Między kim najbardziej brakuje współpracy? - między urządami różnego szczebla (44,2%) - między obywatelami a władzami (16,8%)
9.	ZA NISKI POZIOM ŚWIADOMOŚCI ZAGROŻEŃ WYNIKAJĄCYCH ZE ZMIAN KLIMATU	Kto przede wszystkim ma niską świadomość problemu? - obywatele, mieszkańcy (70,0%)
10.	BRĄK KADRY, KTÓRA MOGŁABY SIĘ TYM ZAJĄĆ	Jakich ludzi najbardziej brakuje? - ekspertów (66,7%) - osób zaangażowanych (13,3%)
11.	BRĄK WIARYGODNYCH I WYSTARACZAJĄCYCH ŹRÓDEŁ INFORMACJI	Jakie informacje są szczególnie potrzebne? - eksperckie, profesjonalne (61,5%) - z wiarygodnych mediów (17,1%)

Wschód w porównaniu do innych regionów najbardziej odczuwa jako przeszkodę braki dotacji unijnych, Południe cierpi na brak kadry, Północ boryka się z niechęcią mieszkańców do rozwiązań proklimatecznych. Podawane przez respondentów uzasadnienia przeszkód i barier zestawiono w tabeli 8/3.

Najbardziej brakuje środków finansowych na inwestycje. Oznacza to, że choć edukacja jest cenionym przeciwdziałaniem zmianom klimatu, to jednak powiaty nastawione są na konkretne modyfikacje swojego funkcjonowania, a nie tylko oddziaływania komunikacyjne. Niski poziom świadomości wykazują – zdaniem badanych – przede wszystkim mieszkańcy. Do nich więc powinny być skierowane działania komunikacyjne.

Najbardziej brakuje badanym przedstawicielom władz wiedzy eksperckiej, z wiarygodnych źródeł. Ten wynik, podobnie jak w poprzedniej turze DOKLIP, może pokazywać dyskomfort gospodarzy powiatów, którzy nie chcą opierać swoich decyzji związanych z przeciwdziałaniem zmianom klimatu wyłącznie na swojej, indywidualnej, nieprofesjonalnej wiedzy ekologicznej i potrzebują sprawdzonych źródeł i wzorców.

9. Ocena działań projektu „Dobry klimat dla powiatów”

W II turze badań DOKLIP załączono do kwestionariusza wywiadu zestaw pytań dotyczących działań projektowych.

Większość badanych deklaruje znajomość działań projektu „Dobry klimat dla powiatów”. Bez podpowiedzi tych działań ze strony ankietera badani najczęściej wymieniają ulotkę projektową i debatę klimatyczną. Najczęściej potrafią wymienić działania projektu przedstawiciele władzy i administracji, ale pozostałe dwie grupy nie odstawiają znacząco w tym względzie (tab. 9/1).

Tab. 9/1. Znajomość działań projektu DOKLIP – rozkład odpowiedzi

DK1. Czy zetknął się Pan lub słyszał o jakichś działaniach, dokumentach lub zdarzeniach w ramach tego projektu? Co to były za działania?	% próby w DOKLIP II
Ulotka projektu (stojak z ulotkami) w powiecie	57,1
Deбата klimatyczna (spotkanie w powiecie)	53,1
Społeczność internetowa LISO (strona WWW)	37,2
Portal chronmyklimat.pl (strona WWW)	32,0
Raport nt. przygotowani lokalnych do zmian klimatu (publikacja)	31,5
Film „Tydzień z dobrym klimatem” (projekcja, płyta CD)	27,0
Deklaracja „Dobry klimat dla powiatów” (dokument)	23,4
Samorządowa Konferencja Klimatyczna (konferencja ogólnopolska)	22,9
Regionalna Konferencja Klimatyczna (konferencja wojewódzka)	18,4
Powiatowy Pakiet Klimatyczny (publikacja)	17,0
Biuletyn projektu (newsletter, dokument)	15,2
Społeczne Założenia Programu Niskowęglowego Rozwoju Powiatu (dokument)	11,1
Raport z obliczeń śladu węglowego (publikacja)	8,2
Inne	6,1

Większość badanych deklarowała bezpośredni kontakt z działaniami projektu DOKLIP (429 osób na 642 badanych). Uwzględniając fakt, że 27% badanych po raz pierwszy udzielało wywiadu w projekcie, można stwierdzić, że zdecydowana większość badanych miała kontakt z projektem (tab. 9/2). Stosunkowo najslabiej identyfikuje działania projektu region Południe, zaś stosunkowo najsilniej – Centrum (tab. 9/3).

Tab. 9/2. Kontakt z projektem DOKLIP – rozkład odpowiedzi

DK2. Z którymi działaniami projektu „Dobry klimat dla powiatów” miał/a Pan/i bezpośredni kontakt (wg odczytanej listy)	% próby w DOKLIP II
Ulotka projektu (stojak z ulotkami) w powiecie	59,4
Debata klimatyczna (spotkanie w powiecie)	45,9
Spółeczność internetowa LISO (strona WWW)	39,9
Portal chronmyklimat.pl (strona WWW)	36,6
Raport nt. przygotowani lokalnych do zmian klimatu (publikacja)	31,2
Film „Tydzień z dobrym klimatem” (projekcja, płyta CD)	28,4
Deklaracja „Dobry klimat dla powiatów” (dokument)	26,6
Samorządowa Konferencja Klimatyczna (konferencja ogólnopolska)	20,5
Regionalna Konferencja Klimatyczna (konferencja wojewódzka)	16,8
Powiatowy Pakiet Klimatyczny (publikacja)	16,3
Biuletyn projektu (newsletter, dokument)	13,3
Spółeczne Założenia Programu Niskowęglowego Rozwoju Powiatu (dokument)	12,8
Raport z obliczeń śladu węglowego (publikacja)	11,4
Inne	1,2

Tab. 9/3. Znajomość działań projektu DOKLIP – rozkład odpowiedzi w regionach

DK1. Czy zetknął się Pan lub słyszał o jakichś działaniach, dokumentach lub zdarzeniach w ramach tego projektu? Co to były za działania?	w próbie DOKLIP II				
	Północ	Południe	Wschód	Centrum	Ogółem
Ulotka projektu (stojak z ulotkami) w powiecie	64,3%	49,5%	61,6%	55,9%	57,2%
Debata klimatyczna (spotkanie w powiecie)	47,6%	52,3%	52,5%	56,6%	52,9%
Spółeczność internetowa LISO (strona WWW)	32,1%	31,8%	33,3%	46,1%	37,1%
Portal chronmyklimat.pl (strona WWW)	34,5%	26,2%	34,3%	33,6%	32,1%
Raport nt. przygotowani lokalnych do zmian klimatu (publikacja)	31,0%	27,1%	30,3%	35,5%	31,4%
Film „Tydzień z dobrym klimatem” (projekcja, CD)	25,0%	16,8%	32,3%	31,6%	26,9%
Deklaracja „Dobry klimat dla powiatów” (dokument)	22,6%	26,2%	17,2%	25,7%	23,3%
Samorządowa Konferencja Klimatyczna (ogólnopolska)	25,0%	18,7%	24,2%	23,7%	22,9%
Regionalna Konferencja Klimatyczna (wojewódzka)	11,9%	14,0%	21,2%	23,0%	18,3%
Powiatowy Pakiet Klimatyczny (publikacja)	15,5%	15,0%	15,2%	20,4%	17,0%
Biuletyn projektu (newsletter, dokument)	13,1%	9,3%	21,2%	17,1%	15,4%
Spółeczne Założenia Programu Niskowęglowego Rozwoju Powiatu (dokument)	14,3%	10,3%	4,0%	14,5%	11,1%
Raport z obliczeń śladu węglowego (publikacja)	10,7%	4,7%	2,0%	13,2%	8,1%

Badani mieli najczęściej kontakt z ulotką projektową, a w dalszej kolejności z: debatą klimatyczną, społecznością internetową LISO i portalem chronmyklimat.pl. Najrzadszy kontakt badani mieli z dokumentami (Społeczne Założenia Programu Niskowęglowego Rozwoju Powiatu, raport obliczeń śladu węglowego). Ocena działań projektu, z którymi badani mieli do czynienia bezpośrednio, jest stosunkowo wysoka – prawie zawsze 5 i więcej (w skali 1–7) (tab. 9/4).

Tab. 9/4. Ocena działań projektu DOKLIP – średnie oceny

DK3. Ocena działań projektu, z którymi respondent miał bezpośredni kontakt (średnia w skali 1–7, gdzie 1 = min, 7 = max)	średnia w próbie DOKLIP II
Ulotka projektu (stojak z ulotkami) w powiecie	5,21
Deбата klimatyczna (spotkanie w powiecie)	4,93
Społeczność internetowa LISO (strona WWW)	5,71
Portal chronmyklimat.pl (strona WWW)	5,27
Raport nt. przygotowań lokalnych do zmian klimatu (publikacja)	5,13
Film „Tydzień z dobrym klimatem” (projekcja, płyta CD)	5,40
Deklaracja „Dobry klimat dla powiatów” (dokument)	5,68
Samorządowa Konferencja Klimatyczna (konferencja ogólnopolska)	5,02
Regionalna Konferencja Klimatyczna (konferencja wojewódzka)	4,88
Powiatowy Pakiet Klimatyczny (publikacja)	5,48
Biuletyn projektu (newsletter, dokument)	5,41
Społeczne Założenia Programu Niskowęglowego Rozwoju Powiatu (dokument)	5,23
Raport z obliczeń śladu węglowego (publikacja)	5,60

Projekt został dostrzeżony w powiatach i dobrze oceniony. Nieco niższe oceny zebrały spotkania organizowane w projekcie – konferencja ogólnopolska i konferencja wojewódzka (jednak różnice wobec oceny pozostałych wydarzeń nie są istotne). Z kolei debata w powiecie była oceniona dużo lepiej. Może to być sygnał preferencji działań adresowanych bardziej lokalnie, dedykowanych powiatowi i dostępnych w powiecie – w przeciwieństwie do działań na szczeblu ponadpowiatowym.

**ANALIZA RAPORTÓW LISO
O STANIE PRZYGOTOWAŃ POWIATÓW
DO ZMIAN KLIMATU
– WYBRANE ZAGADNIENIA**

Opracowanie: Per Markus Törnberg

Wprowadzenie

Dla potrzeby realizacji działań monitoringowych w projekcie „Dobry klimat dla powiatów” (DOKLIP) niezbędne było zatrudnienie ponad stu lokalnych inicjatorów społeczeństwa obywatelskiego (LISO). Zadaniami LISO były: przeprowadzenie dwóch badań opinii – na początku i końcu projektu, przeprowadzenie oceny bezpośredniego wpływu debat na działania podejmowane w powiatach oraz współpraca z zespołem projektowym podczas realizacji innych działań projektowych, w szczególności działań związanych z rozwojem sieci LISO.

LISO mieli możliwość śledzenia rezultatów projektu na poziomie lokalnym, wzmacniali również wpływ projektu na działania na rzecz ochrony klimatu podejmowane na szczeblu lokalnym (powiatowym).

W końcowej fazie trwania projektu DOKLIP LISO przygotowali tzw. raporty zamknięcia. Zawierają one informacje na temat działań na rzecz ochrony klimatu i adaptacji do skutków jego zmian na terenach objętych projektem.

Celem raportów zamknięcia była analiza stanu przygotowania powiatów do przeciwdziałania zmianom klimatu. Raporty zamknięcia zawierały opis zmian, które nastąpiły na obszarze powiatów od momentu rozpoczęcia projektu, określały, czy zidentyfikowane w raportach otwarcia problemy zostały rozwiązane, oraz przedstawiały podjęte działania i zrealizowane inicjatywy.

Otrzymaliśmy 110 raportów końcowych od LISO. Raporty pomimo określonej struktury (patrz: ramka obok) różniły się od siebie ilością zebranych danych, ich szczegółowością oraz przedstawionymi pytaniami. Przeprowadzona analiza pozwoliła jednak na sformułowanie wniosków i wyodrębnienie najważniejszych, w tym powtarzających się zagadnień.

Struktura raportów zamknięcia przygotowanych przez LISO:

1. Podstawowe dane dotyczące obserwowanego powiatu.
2. Główne problemy, zjawiska, konflikty na styku środowisko przyrodnicze – gospodarka i ich powiązania z ochroną klimatu w powiecie.
3. Opis działań podejmowanych w danym powiecie na rzecz ochrony klimatu oraz adaptacji do jego zmian od momentu sporządzenia raportu otwarcia do końca terminu sporządzenia raportu zamknięcia.
 - a. Obecność ochrony klimatu w strategiach, programach, planach (w tym pomysły powiatów lub gmin na projekty unijne do dofinansowania z okresie 2014–2020).
 - b. Projekty, inwestycje i inne działania realizowane w powiecie a ochrona klimatu.
 - Przez starostwo powiatowe i jego jednostki organizacyjne.
 - Przez urzędy gminne i ich jednostki organizacyjne.
 - Przez przedsiębiorców i organizacje pozarządowe.
 - c. Rezultaty wybranych zrealizowanych na terenie powiatu projektów w zakresie redukcji emisji gazów cieplarnianych, zmniejszenia zużycia energii, zmniejszenia rachunków za energię itp.
4. Analiza samorządowej kampanii wyborczej 2014.

W podsumowaniu stworzono całościowy obraz stanu przygotowań powiatów do przeciwdziałania zmianom klimatu. Zebrane dane i informacje pozwalają ocenić stan zaawansowania prowadzonych prac oraz pokazują, ile jeszcze brakuje, aby zrównoważony i niskoemisyjny rozwój powiatów uznano za standard.

Poniżej przedstawiamy listę najczęściej powtarzających się problemów oraz kluczowe informacje wynikające z analizy raportów postrzeganych przez LISO:

Jakie były główne problemy na styku środowisko przyrodnicze – gospodarka?

1. Zanieczyszczenie i ochrona powietrza

- 1.1. Spalanie paliw dla celów energetycznych, zaopatrzenie w gaz, energię elektryczną i ciepłą.
- 1.2. Procesy technologiczne w zakładach przemysłowych.
- 1.3. Transport drogowy, wzrost liczby pojazdów, zwiększony ruch na drogach, zwiększona emisja szkodliwych substancji w tym spalin i pyłów.
- 1.4. Słaba jakość transportu publicznego w powiatach, ograniczenie wykorzystania kolei, likwidacja połączeń z mniejszymi miejscowościami z przyczyn finansowych (braku rentowności, niewłaściwe zarządzanie).
- 1.5. Zanieczyszczenie powietrza, czyli niska emisja (w okresie zimy ze względu na ogrzewanie domów metodami tradycyjnymi – kociołownie, piece).

2. Gospodarka odpadami

- 2.1. Dzikie i nielegalne wysypiska odpadów.
- 2.2. Brak instalacji do odzysku odpadów komunalnych.

- 2.3. Nieprawidłowe postępowanie z odpadami w sektorze małych przedsiębiorstw, co przejawia się np. porzucaniem odpadów w miejscach nielegalnego składowania.
- 2.4. Brak infrastruktury wodno-ściekowej, niedostateczna sieć kanalizacyjna i wodociągowa.
- 2.5. Brak systemu zbierania olejów odpadowych z małych i średnich przedsiębiorstw oraz gospodarstw domowych.
- 2.6. Słabo rozwinięty system zbierania baterii małogabarytowych z przedsiębiorstw (głównie małych i średnich) oraz z gospodarstw domowych.
- 2.7. Brak edukacji oraz procedury unieszkodliwiania przeterminowanych pestycydów i opakowań po nich.

3. Modernizacja budynków – termomodernizacja

Niedostateczna ilość wyremontowanych budynków pod kątem termomodernizacji.

4. Gospodarka ciepła

Brak ogrzewania centralnego, indywidualne dogrzewanie sezonowe.

5. Zmiany klimatyczne – ekstremalne zjawiska pogodowe

Zmieniający się klimat wpływa na wielkość i częstotliwość opadów atmosferycznych oraz ekstremalnych zjawisk pogodowych.

6. Zagrożenia związane z prowadzeniem działalności gospodarczej

Obowiązkiem każdego przedsiębiorcy jest ochrona środowiska szczególnie w zakresie profilu prowadzonej działalności. Brak stosowania się do przepisów prowadzi do nielegalnych składowisk odpadów i degradacji środowiska naturalnego. Również w przypadku usług jest wiele do poprawy, np. brak prowadzenia zrównoważonej turystyki.

7. Odnawialne źródła energii (OZE)

- 7.1. Brak odpowiednich przepisów prawa regulujących działalność nowych dostawców energii.
- 7.2. Kłopoty w pozyskaniu dofinansowania do alternatywnych rozwiązań energetycznych.
- 7.3. Brak edukacji i promocji w lokalnych społecznościach.

8. Konflikty i brak porozumienia na szczeblach władzy oraz lokalnej społeczności

Niewystarczająca edukacja społeczna i brak rzeczywistych, a nie formalnych, porad obywatelskich przy inwestycjach, które są społecznie wrażliwe. Przykłady takich inwestycji to budowa biogazowni, farmy wiatrowej, kanalizacji lub zakładu przetwarzania odpadów.

9. Brak społecznej odpowiedzialności na rzecz ochrony środowiska

Z raportów LISO wynika, iż większość osób indywidualnych nadal czuje, że problem związany z ochroną klimatu ich nie dotyczy. Odczuwają, że nie jest to zjawisko, na które sami mogą wpłynąć, lecz że odpowiednie działania leżą w gestii władz lokalnych i państwa. Dopiero w momencie, gdy dana osoba ma w tym swój własny interes, to zaczyna się interesować tematem.

Ochrona i adaptacja do zmian klimatu w strategiach i planach powiatów

LISO przygotowali informacje o działaniach na rzecz ochrony klimatu oraz adaptacji do jego zmian podejmowanych przez samorządy w danym powiecie od momentu sporządzenia raportu otwarcia. Dane zgromadzone zostały w raportach zamknięcia. Aby przybliżyć ich me-

rytoryczną zawartość, wybraliśmy kilka reprezentatywnych przykładów, które pokazują dobre i złe trendy z punktu widzenia przeciwdziałania zmianom klimatu w planowaniu rozwoju powiatów.

Program dla powiatu elbląskiego jest przykładem jasno zdefiniowanych priorytetów, zadań oraz celów, co w konsekwencji ułatwia późniejszą analizę wyników realizacji programu przez samorząd (patrz ramka na str. 43).

Niestety wiele strategii, programów i planów powiatowych ma charakter ogólny i nie precyzuje, jakie dokładnie działania mają być przeprowadzone na rzecz ochrony klimatu i w celu adaptacji do jego zmian. Całość budzi obawę co do pożądanych skutków, czyli rzeczywistego wpływu na niskoemisyjny rozwój powiatów. A przecież tylko zaplanowane i spójne oraz konkretne działania są stanie przynieść długofalowe korzyści na rzecz mieszkańców powiatów w postaci np. lepszej jakości powietrza, zrównoważonej turystyki, zróżnicowanych źródeł energii itd.

Wiele opracowań planistycznych posługuje się jedynie hasłami (sloganami), za którymi nie stoją konkretne działania. Ochrona powietrza, przyrody i krajobrazu, racjonalna gospodarka odpadami, racjonalna gospodarka wodna, rozwój turystyki ekologicznej i edukacja ekologiczna – bez wpisania ich w kontekst działań nie miałyby sensu, gdyż nie ma jasności jakie konkretne działania kryją się za danymi hasłami. To dobrze, że twórcy programów traktują je jako drogowskazy w wytyczaniu zmian, ale potrzebny jest harmonogram postępu prac, wyznaczenie kamieni milowych, przyjęcie wskaźników i sposobów ich monitorowania.

W wielu powiatach od momentu przygotowania trzy lata temu raportu otwarcia nie zostały uchwalone żadne nowe programy oraz strategie związane z szeroko rozumianą ochroną klimatu. Wynika to z okresów docelowych programów ochrony środowiska, który wynosi zwykle cztery lata, natomiast plany strategiczne są rozpisywane na

Poniżej przedstawiamy przykład efektywnego programu dla powiatu elbląskiego, który zakłada wdrożenie rozwiązań na rzecz ochrony środowiska. W powiecie tym ochrona klimatu została ujęta w nowym dokumencie „Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla powiatu elbląskiego na lata 2014-2017 z perspektywą na lata 2018-2021”, przyjętym przez Radę Powiatu 7 listopada 2014 roku.

„Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska...” określa trzy priorytety działań powiatu w najbliższych latach:

*Priorytet I „Ochrona i racjonalne użytkowanie zasobów naturalnych”
Priorytet II „Zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego poprzez poprawę jakości środowiska”*

Priorytet III „Rozwój i doskonalenie działań systemowych w zakresie ochrony środowiska”.

„Ochrona klimatu z uwzględnieniem gospodarki zasobami energetycznymi” została uznana jako jeden z czterech kierunków działań w ramach Priorytetu I. Ma być realizowana poprzez różnego rodzaju działania, w tym m.in. przez:

- promocję wykorzystania OZE w celu zapewnienia wzrostu udziału OZE w bilansie energii pierwotnej,*
- realizację działań zapisanych w wojewódzkim programie eko-energetycznym,*
- zwiększenie efektywności energetycznej gospodarki i ograniczanie zapotrzebowania na energię w powiecie,*
- aktualizację lub opracowanie przez poszczególne gminy projektów założeń do planów zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe,*
- prowadzenie gospodarki leśnej w sposób zapewniający przyrost zasobności drzewostanów.*

minimum piętnaście lat. Projekt DOKLIP rozpoczął się w 2010 roku, a wyniki pierwszej analizy ukazały się w 2012 roku – powiaty, które w danym momencie posiadały aktualną strategię rozwoju lub plan ochrony środowiska na dłuższy okres niż termin przygotowania przez LISO raportu zamknięcia nie miały ani obowiązku, ani potrzeby dokonania aktualizacji tych dokumentów. Dotyczyło to większości objętych analizą powiatów.

Ochrona i adaptacja do zmian klimatu w działaniach powiatów

LISO analizowali także, w jaki sposób powiaty prowadzą aktywne działania prowadzące do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych, oraz możliwości adaptacji do skutków zmian klimatu. W raportach wyszczególniono prowadzone projekty, inwestycje oraz inne działania – zakończone lub w trakcie realizacji – na rzecz ochrony i adaptacji do zmian klimatu w powiatach. Poniżej przedstawiamy listę tych przykładów wynikającą z analizy raportów z podziałem na starostwa, urzędy, przedsiębiorstwa oraz organizacje pozarządowe.

Przykłady działań starostw powiatowych i ich jednostek organizacyjnych:

- Termomodernizacje budynków użyteczności publicznej.
- Edukacja ekologiczna przez szkoły – konkursy, projekty.
- Programy likwidacji azbestu.
- Redukcja emisji gazów cieplarnianych dzięki wymianie pieców – zmodernizowanie pieców centralnego ogrzewania w trakcie termomodernizacji budynków użyteczności publicznej przyczyniło się do zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych.
- Budowa kolektorów słonecznych oraz panele fotowoltaiczne – zmniejszenie zużycia energii w całorocznych obiektach użyteczności publicznej.
- Bezpłatne doradztwo energetyczne dla osób prywatnych. Doradztwo

dotyczyło optymalizacji rozwiązań związanych z zarządzaniem energią, energochłonnością oraz rozwiązań wpływających na ochronę środowiska.

Przykłady działań gmin i ich jednostek organizacyjnych:

- a. Samorządy sukcesywnie, w miarę możliwości, poprawiają efektywność energetyczną budynków – np. poprzez termomodernizację z własnych środków. Ocieplono m.in. budynki urzędów gminy budynków, świetlic i szkół.
- b. Rozbudowa kanalizacji.
- c. Kolektory słoneczne i termomodernizacja np. w ramach „Programu dla przedsięwzięć w zakresie odnawialnych źródeł energii i obiektów wysokosprawnej kogeneracji”.
- d. Kompostownie.
- e. Biogazownie.
- f. Akcje związane z sadzeniem drzew.
- g. Zbiórka przeterminowanych leków, stanowiących odpad niebezpieczny, odbywa się za pomocą pojemników typu „konfiskator” umieszczonych w aptekach.
- h. Rozbudowa wodociągów.
- i. Przebudowa i budowa dróg.
- j. Inwestycje związane z zagospodarowaniem odpadów.
- k. Edukacja ekologiczna.
- l. Poprawa stanu wód w jeziorach i rzekach.
- m. Instalacja systemów energii odnawialnej na budynkach użyteczności publicznej oraz domach prywatnych na terenie gmin.
- n. „Dni Ziemi”, „Sprzątanie Świata”.

Przykłady działań przedsiębiorców i organizacji pozarządowych:

- a. Termoizolacja budynków czy też korzystanie z instalacji solarnych w celu zmniejszenia kosztów utrzymania.
- b. Akcje sprzątania połączone z poznawaniem regionu i turystyką aktywną, tj. spływy kajakowe, rajdy konne i rowerowe, oraz zdobywaniem wiedzy dotyczącej przyrody.
- c. Warsztaty skierowane do uczniów i nauczycieli, w tym również do osób niepełnosprawnych.
- d. Konkursy plastyczne i dotyczące wiedzy o segregacji odpadów, ekologii i ochronie przyrody oraz wiedzy o regionie dla mieszkańców.
- e. Organizacja konferencji, forów i sympozjów ekologicznych.
- f. Organizowanie wyjazdów edukacyjnych dla młodzieży i nauczycieli po regionie, których celem jest poznawanie walorów przyrodniczych i uświadamianie wartości regionu oraz dbałości o stan czystości środowiska (woda, powietrze, gleba).
- g. Uczestnictwo w międzynarodowych programach i projektach ekologicznych współfinansowane przez Komisję Europejską.
- h. Inwestycje w odnawialne źródła energii (np. kolektory słoneczne, pompy ciepła, ekologiczne kotły), często korzystając z dofinansowania.
- i. Segregacja odpadów w gospodarstwach domowych.
- j. Promocja ekologicznego wykorzystania zasobów – np. naklejki „oszczędzaj wodę”, „oszczędzaj światło”, skręcanie grzejników zamiast ciągłego wietrzenia przegrzanych pomieszczeń.
- k. Instalowanie solarów, podłączenie się do sieci ciepłowniczej gazowej, geotermalnej. Zauważalne jest w pewnym stopniu zwiększenie świadomości przeciętnego człowieka na temat zagrożeń związanych ze skażeniem środowiska – głównie dzięki mass mediom, a także przepisom ogólnopolskim dotyczącym segregacji śmieci czy likwidacji materiałów zawierających azbest.

Analiza samorządowej kampanii wyborczej w 2014 roku

Ponieważ okres zbierania danych zbiegł się z kampanią do samorządów, pod kątem akcentowania przez kandydatów kwestii dotyczących zmian klimatu i przeciwdziałania jego skutkom poddano analizie również ten element. Niestety niewielu kandydatów w swoich programach wyborczych promowało strategię związane z ochroną klimatu. Jeśli już się to zdarzało, najczęściej poruszono ogólne tematy, takie jak: termomodernizacja, edukacja ekologiczna, rozbudowa sieci kanalizacyjnej, modernizacja sieci wodociągowych i kanalizacyjnych, zwiększenie zieleni przestrzeni miejskiej, podejmowanie inicjatyw promujących ochronę naturalnego środowiska i kulturę regionalną, budowa ścieżek rowerowych. Warto jednak podkreślić, że większość kandydatów odnosiła się pozytywnie do zagadnień związanych z ochroną klimatu. Natomiast za brakło konkretnych rozwiązań i długofalowych propozycji.

Skala działań projektu DOKLIP

Na koniec każdego raportu LISO określali zakres działań projektu DOKLIP w danym powiecie. Ważną informacją dla projektu DOKLIP był również jego wpływ na zmiany w świadomości społecznej w kwestiach związanych z ochroną klimatu u przedstawicieli powiatów objętych projektem.

Dobrym przykładem działań projektowych były organizowane debaty klimatyczne. W ich trakcie uczestnicy z dużym zaskoczeniem przyjmowali fakt, że zmiany klimatu mogą pozytywnie wpłynąć na gospodarkę gminy czy powiatu. Doskonały przykład płynie z powiatu milickiego, który uwzględnił materiały wypracowane podczas debaty we własnej nowej strategii powiatu.

Z pewnością nie wszystkie sytuacje, w których projekt DOKLIP wpłynął na konkretne decyzje władz lokalnych czy przedsiębiorców, zostały w raportach LISO wychwycone. Wynika to z tego, że w przypad-

ku „miękkich” projektów trudno było pozyskać konkretne dowody na istnienie takiego związku.

Jak wynika z raportów, w trakcie realizacji projektu LISO mieli wiele okazji – podczas swoich wywiadów i spotkań roboczych – do zapoznania się z bardzo różnymi i, naszym zdaniem, kontrowersyjnymi opiniami uczestników poszczególnych działań. Z jednej strony niektórzy uważali, iż tematyka projektu nie dotyczy ich bezpośrednio lub że zmiany klimatu nie są aż tak dotkliwie, aby sprawie nadawać wysoki priorytet. Argumentowali to np. brakiem tajfunów w Polsce, dużymi zasobami wody czy brakiem problemów energetycznych. Okazuje się, że dopiero osobiste doświadczenia są w stanie zmienić u wielu osób poglądy i postawy. Z drugiej strony były też osoby, które rozumieją powagę sytuacji i zauważyły, że kwestie klimatu i adaptacji do jego zmian są bardzo ważne i potrzebna jest na ich temat dyskusja. Dla uczestników była to wyjątkowa możliwość zdobycia wiedzy o klimacie, jego zmianach oraz adaptacji do nich, a także okazja do własnych refleksji na ten temat. Cennym doświadczeniem wynikającym z aktywnego udziału w debacie była możliwość przedstawienia własnych pomysłów i wizji co do przyszłości powiatów i gmin oraz wymiana poglądów z innymi samorządowcami.

Przekazy w mediach oraz informacje ogólnokrajowe są tylko chwilowymi pretekstami do rozmowy na ten temat, szczególnie w sytuacjach klęsk żywiołowych lub katastrof ekologicznych. Niestety w takich sytuacjach plany i dyskusje głównie związane są z naprawą konkretnej szkody zamiast szeroko rozumianej profilaktyki w zakresie ochrony środowiska. Dlatego tak ważny jest osobisty i aktywny udział we wszelkiego rodzaju przedsięwzięciach przybliżających tematykę klimatu.

Na podstawie raportów można postawić tezę, że podczas ostatnich lat znacznie wzrosła świadomość społeczna w obszarze ochrony środowiska, szczególnie w zakresie tematów będących obiektem kampanii

społecznych czy popularnych działań o zasięgu lokalnym, takich jak np. zbiórki odpadów lub zachęty do oszczędzania wody czy energii. Podczas minionych kilku lat, w trakcie wspomnianych kampanii, społeczeństwo było sukcesywnie uświadamiane dzięki edukacji w szkołach, projektom realizowanym przez samorządy oraz organizacje pozarządowe, firmy i przedsiębiorstwa.

Projekt „Dobry klimat dla powiatów” uruchomił wiele ważnych zmian i uświadomił, jak ważne są działania edukacyjne skierowane zarówno do młodzieży, jak i dorosłych. Pozwolił również zidentyfikować potrzeby i problemy lokalne związane z tematyką klimatyczną.

Projekt dobiegł końca, ale to nie koniec pracy w ramach ochrony klimatu i adaptacji do jego zmian, lecz dopiero jej początek. Jak pokazują przykłady przytoczone powyżej, obserwować można pierwsze oznaki ożywienia w tych obszarach, ale wiele jest jeszcze do zrobienia. Przytoczone inicjatywy nie mogą być przyczyną samozadowolenia i poczucia, że wszystko idzie we właściwym kierunku. Działania wynikające z bieżących potrzeb nie mogą zastąpić efektywnych planów i ich realizacji.

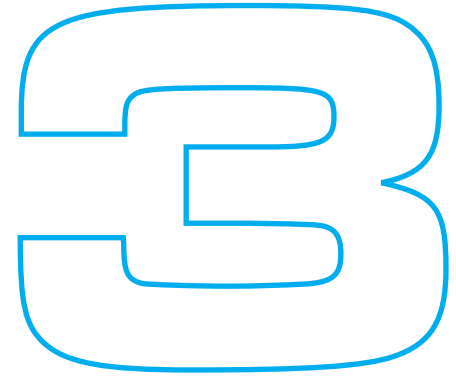
Władze samorządowe muszą wznieść się ponad doraźne myślenie o dniu dzisiejszym i zacząć działać z myślą o przyszłości. Niestety główną przeszkodą są ograniczenia budżetowe – pieniądze często kierowane są na realizację bieżących potrzeb w innych obszarach. Efektem są ciągle relatywnie niskie, np. w porównaniu z krajami Europy Zachodniej czy Ameryki Północnej, wiedza i świadomość społeczeństwa. To z kolei przyczynia się do braku nacisków przez nie na władze lokalne w kwestii adaptacji do zmian klimatu. Niewykluczone, że spełni się jeden z najgorszych scenariuszy, czyli działania pojawią się, ale dopiero po serii klęsk wywołanych falami upałów, długotrwałą suszą czy powodzią. Niestety środki, które wtedy trzeba będzie wydać na pokrycie szkód, będą wielokrotnie wyższe niż te, które należałoby wyasygnować z budżetów dzisiaj na zapobiegnięcie im czy ograniczenie ich.

Wnioski wynikające z analizy raportów LISO przedstawiają trwający w samorządach dialog na temat ochrony klimatu. Wszelkie materiały wytworzone i zebrane podczas projektu niewątpliwie zostaną wykorzystane do sformułowania kolejnych celów oraz działań w powiatach i gminach. Oczywiście nadal jest dużo do zrobienia, ale dzięki projektowi DOKLIP samorządy i powiaty mają większą wiedzę.

Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju, która koordynowała projekt DOKLIP, rozpoczęła kolejny projekt „Przygotowanie strategii adaptacji do zmian klimatu miasta metropolitalnego przy wykorzystaniu mapy klimatycznej i partycypacji społecznej” („ADAPTCITY”)^[1]. W dużej mierze zajmuje się on podobnymi kwestiami jak DOKLIP, tyle, że skupia się na obszarach miejskich i uwzględnia ich specyfikę.

Wszystkie materiały wypracowane w ramach projektu DOKLIP są dostępne na stronie www.chronmyklimat.pl/doklip.

[1] Strona internetowa projektu ADAPTCITY www.adaptcity.pl

DANE Z ANALIZY MEDIÓW

Opracowanie: Ewa Rytko
Współpraca: Ewa Świerkula

Niniejsze zestawienie danych dotyczy analizy zawartości mediów przeprowadzonej przez współpracowników projektu „Dobry klimat dla powiatów” lokalnych inicjatorów społeczeństwa obywatelskiego (LISO) – każdego z osobna, w swoim powiecie. Celem analizy było zbadanie, jaki oddźwięk w lokalnych mediach wywołał projekt „Dobry klimat dla powiatów” (dalej: DOKLIP) oraz promowana przez niego tematyka związana ze zmianą i ochroną klimatu.

Poddane analizie dane pochodzą z mediów z 96 powiatów objętych projektem DOKLIP. Są to 1044 materiały medialne na temat zmian klimatu, znalezione i opisane przez LISO w lokalnej prasie lub internecie. Każdy LISO przeprowadzał krótkie badanie znalezionych materiałów medialnych, odpowiadając na zestaw pytań wskaźnikowych (zgodnie z instrukcją analizy mediów, stanowiącą osobny dokument). Pytania te identyfikowały merytoryczne i formalne cechy materiałów medialnych. Badanie prowadzono w ciągu 4 lat – w październiku 2011 (start projektu w powiatach), w latach 2012 i 2013 (wtedy realizowane były działania projektowe w konkretnych powiatach) oraz w październiku 2014 roku (działania finalne projektu). Z odpowiedzi na te pytania wyłania się poniższa charakterystyka zebranych materiałów medialnych.

Odnalezione w materiałach medialnych wątki związane ze zmianą klimatu, identyfikowano poprzez słowa kluczowe, których w analizie wskazano czterdzieści jeden. Stanowiły one podstawowe odniesienie merytorycznej zawartości materiałów medialnych. W trakcie analizy istniała możliwość odnotowania nie więcej niż pięciu głównych wątków związanych ze zmianą klimatu, zawartych w jednym materiale medialnym.

Zestawienie obok przedstawia zbiorczą liczbę odnalezionych słów kluczy w materiałach medialnych.

Słowa kluczowe – tematyka materiału medialnego	Liczba wskazań
ochrona klimatu, zmiany klimatu, adaptacja do zmian klimatu	247
edukacja w zakresie ochrony klimatu	244
odnawialne źródła energii	243
redukcja emisji gazów cieplarnianych	173
wysypiska śmieci i gaz wysypiskowy, spalarnie śmieci	163
zmniejszenie wykorzystania węgla, ropy i gazu na rzecz nowoczesnych technologii niskoemisyjnych	138
debata nt. klimatu	122
„Dobry klimat dla powiatów”	116
oszczędzanie energii elektrycznej	115
Instytut na Rzecz Ekorozwoju	113
poprawa gospodarowania wodą w zlewni	101
likwidacja pieców i palenisk węglowych	87
ograniczenie utraty ciepła z budynków (termomodernizacja)	79
ochrona lasów, przeciwdziałanie nadmiernym wycinkom	51
powodzie	49
zalesianie, zwiększanie terenów zielonych	47
oszczędzanie wody użytkowej	41
ulewne deszcze, nawałnice	37
wzmocnienie infrastruktury przeciwpowodziowej	36
katastrofy ekologiczne	34

lepsze przystosowanie służb zarządzania kryzysowego do występowania ekstremalnych zjawisk pogodowych	31
budowa budynków niskoenergetycznych	27
podpisanie porozumienia na rzecz ochrony klimatu	24
wymieranie niektórych gatunków roślin i zwierząt	18
konferencja regionalna nt. ochrony klimatu	18
huragany i gwałtowne burze	13
nie osuszanie bagien, ochrona bagien	9
ekspansja szkodników i chorób	8
susze, dłuższe okresy suszy	5
migracje zwierząt	5
zmiany rodzajów upraw w dostosowaniu do zmian klimatu	5
pustynnienie dużych obszarów	4
zmniejszanie się żyzności gleb	4
brak śniegu w zimie	3
wzrost temperatury	2
krótsze zimy, dłuższe lata	2
topnienie lodowców	1
zabezpieczanie nadbrzeży przed rosnącym poziomem morza	1
zmiana kierunku i charakteru prądów morskich	0
cieplejszy Bałtyk	0
podnoszenie się poziomu mórz	0

Zdecydowanie wiodą prym tematy ściśle związane z przedmiotem projektu DOKLIP – tj. tematyka klimatu i jego zmian oraz edukacji w tym zakresie. Równie często wspomnianą jest tematyka odnawialnej energii, co pokazuje, iż stanowi ona główne skojarzenie z kwestiami zmian klimatu (także dla pracowników mediów).

Wysoką ilość wskazań tematyki projektowej dodatkowo zasilają wskazania innych słów kluczy, bezpośrednio związanych z działaniami projektu (*debata nt. klimatu* – 122 wskazań), nazwą projektu („Dobry klimat dla powiatów” – 116), jego liderem (*Instytut na Rzecz Ekorozwoju* – 113). Widać więc, że odniesienia do projektu i jego operatorów są skutecznie promowane przez media lokalne.

Widać także, iż media więcej uwagi poświęcają działaniom zapobiegającym zmianom klimatu niż objawom tych zmian. Skutki zmian klimatu (np. powódzie, susze) są wspomniane w zebranych materiałach medialnych niemal marginalnie.

Można zaryzykować twierdzenie, że media traktują zmiany klimatu jako temat dobrze znany swojemu odbiorcy. W związku z tym poświęcają mniej uwagi skutkom zmian klimatu, za to mają nastawienie praktyczne – skupiają uwagę swoją i odbiorców na konkretnych działaniach, które mogą zmienić (na lepsze) wpływ ludzi na klimat. Zebrane materiały medialne zostały scharakteryzowane także formalnie, poprzez wskaźniki: źródła, czasu, jakości edytorskiej, związków z powiatem, związków z projektem DOKLIP, nasycenia kwestiami zmian klimatu oraz praktyczności i atrakcyjności.

Wskaźniki i częstotliwość ich pojawiania się przedstawia następane zestawienie.

Dodatkowe dane o znalezionym materiale medialnym	Liczba wskazań
pochodzi z prasy	552
pochodzi z internetu	533
pochodzi z 2011 roku	367
pochodzi z 2012 roku	252
pochodzi z 2013 roku	153
pochodzi z 2014 roku	279
zawiera 10 linijek tekstu lub mniej	187
zawiera obraz/y	746
dotyczy spraw tego powiatu	968
dotyczy spraw poza powiatem	451
kwestie klimatu to główny temat materiału medialnego	417
wyraża pozytywny stosunek do kwestii klimatu	865
wyraża pozytywny stosunek do kwestii powiatu	872
zawiera nazwy/nazwiska związane z projektem DOKLIP	179
wyraża pozytywny stosunek do projektu DOKLIP	527
pokazuje zagrożenia dotyczące problematyki klimatu	455
pokazuje dobre praktyki związane z klimatem	721
szczególnie przyciąga uwagę odbiorcy (atrakcyjność)	663

Mniej więcej połowa analizowanych materiałów pochodziła z prasy, a połowa z internetu. Większość z nich pojawiła się w mediach w pierwszym i ostatnim roku działań projektu w powiatach. Projekt DOKLIP był stosunkowo najslabiej promowany w mediach w roku 2013.

Zdecydowana większość materiałów medialnych miała średnie i większe rozmiary (jedynie 187 zawierało się w dziesięciu lub mniej liniach tekstu), co wskazuje na dużą dozę uwagi poświęconą tematyce zmian klimatu w omawianych materiałach. Potwierdzają to także duża liczba materiałów wzbogaconych o grafikę (tj. zawierających obrazy –fotografię, film, rysunek, logo, np. logo projektu) oraz często zauważane pozytywne odniesienie do spraw zmian klimatu (865 wskazań). Jednak niespełna połowa materiałów medialnych dotyczyła zmian klimatu jako głównej treści (417 wskazań).

Niemal połowa analizowanych materiałów medialnych (455) wskazywała na konkretne zagrożenia dotyczące klimatu, zaś większość (721) prezentowała dobre praktyki związane z klimatem i jego ochroną. Widać to było także w merytorycznej analizie materiałów medialnych – media więcej uwagi poświęcają działaniom zapobiegającym zmianom klimatu niż objawom tych zmian (są odnotowywane w tekstach materiałów marginalnie).

Taki wynik wskazuje na wyraźne praktyczne nastawienie mediów, które chętniej pokazują przykłady działań niż straszą zagrożeniami/objawami zmian klimatu. Zdecydowana większość materiałów zawierała również odniesienia lokalne – sprawy powiatu pojawiły się w 968 materiałach medialnych i w większości prezentowały pozytywny stosunek do spraw powiatu (872 wskazań).

Materiały ujawniły także pozytywny stosunek do projektu DOKLIP w ponad połowie próby. Niewielka ilość materiałów (179 wskazań) zawiera szczegóły związane z projektem, takie jak nazwy własne czy nazwiska jego realizatorów.

W osobistej ocenie osób analizujących materiały medialne jawiły się też w większości jako atrakcyjne (663 wskazań). Wskazówką tej atrakcyjności były niektóre szczególne elementy materiałów (np. specjalne słowa, wykrzykniki, dynamiczne obrazy, dowcip etc.) przykuwające uwagę odbiorcy albo też znacząco odróżniające materiał od innych w sąsiedztwie na szpalcie.

Podsumowując, można stwierdzić, że poziom zainteresowania mediów lokalnych tematyką podnoszoną przez projekt DOKLIP w powiatach oraz samym projektem był zadowalający. Media przekazywały swoim lokalnym audytoriom pozytywny stosunek do działań na rzecz ochrony klimatu, co jest związane z zaznaczonym lokalnie wpływem projektu DOKLIP w trakcie jego realizacji. Ważnym elementem charakterystycznym lokalnych mediów w prezentowaniu tematyki zmian i ochrony klimatu jest nacisk, który kładą na przedstawianie praktycznych rozwiązań, dobrych praktyk i przykładów.

W ramach projektu DOKLIP ukazało się kilkanaście publikacji, w tym m.in.:

Więcej o projekcie i jego przebiegu można przeczytać na stronie www.chronmyklimat.pl/doklip

4

ANEKS

1. Ankieta: Dobry klimat dla powiatów 2014

Szanowna Pani/Panie, prosimy uprzejmie odpowiedzieć na niniejszą ankietę. Przeprowadzamy rozmowy z wybranymi osobami z tego powiatu na temat zmian klimatu. Zależy nam bardzo na Pana/i opinii. Wypełnioną ankietę odbierze Ankieter Instytutu na rzecz Ekorozwoju, który zgłosi się niebawem do Pana/i i poprosi o udzielenie wywiadu na ten sam temat.

PROSIMY O WYCZERPUJĄCE ODPOWIEDZI I CZYTELNE PISMO

1. Jak Pan/i sądzi, jakie aktualnie problemy w środowisku przyrodniczym są najbardziej istotne w skali całego globu?

2. A jakie aktualnie problemy w środowisku przyrodniczym są najbardziej istotne w waszym powiecie?

3. Co dla Pana/i oznacza określenie „zmiany klimatu”? Proszę wymienić fakty, które Pan/i wiąże ze zmianami klimatu .

4. Jakie Pana/i zdaniem działania ludzie mogą podjąć, by przeciwdziałać zmianom klimatu? Co można zrobić, by zapobiegać zmianom klimatu lub przystosować się do tych zmian? Proszę wymienić te działania.

5. Na ile działania na rzecz ochrony klimatu są ważne, Pana/i zdaniem, w porównaniu do innych spraw, o które dba powiat? Proszę wskazać 1 odpowiedź.

Są równie ważne jak inne sprawy	1
Są mniej ważne niż inne sprawy	2
Są bardziej ważne niż inne sprawy	3
Nie wiem/ trudno mi powiedzieć	4

7. Jeśli ma Pan/i jakieś dodatkowe uwagi związane z tematem badania, proszę zapisać je poniżej.

--

DZIĘKUJEMY PANU/I BARDZO ZA WYPEŁNIENIE ANKIETY!

Niebawem skontaktuje się z Panem/ią nasz Ankieter, by odebrać tę ankietę i przeprowadzić z Panem/ią wywiad na podobny temat.

Proszę wpisać nazwę miejscowości i dzisiejszą datę	
Proszę wpisać swoje imię i nazwisko	

2. Kwestionariusz wywiadu: Dobry klimat dla powiatów 2014

Nr respondenta:		Miejscowość:	
Powiat:		Data wywiadu:	
Czy respondent udzielał wywiadu w I turze badań projektu?	tak	nie	

Szanowna Pani/Panie, reprezentuję Instytut na rzecz Ekorozwoju z Warszawy. Instytut, jak wiadomo Panu/i z listu zapowiedniego, realizuje obecnie projekt pn. Dobry klimat dla powiatów, dotyczący zmian klimatu i działań człowieka w tym obszarze. Przeprowadzamy rozmowy z wybranymi osobami z tego powiatu. Zależy mi bardzo na Pana/i opinii. Proszę uprzejmie oddać mi wypełnioną ankietę, która była załączona do listu zapowiedniego. Czy możemy porozmawiać na ten temat przez około 30 minut?

Jeśli respondent się zgadza, rozpocznij wywiad

Zmiany

1. Proszę powiedzieć, jakie zjawiska, wydarzenia, fakty kojarzą się Panu/i z określeniem „zmiany klimatu”? Proszę je wymienić.
ZAPISZ WYPOWIEDŹ BADANEGO

--

2. Proszę teraz przyjrzeć się tej liście zjawisk. POKAŻ RESPONDENTOWI KARTĘ „ZJAWISKA”

Proszę wskazać wszystkie zjawiska, które Pana/i zdaniem związane są ze zmianami klimatu. ZAZNACZ „X-em” KAŻDE WYMIENIONE PRZEZ RESPONDENTA ZJAWISKO W KOLUMNIE „PYT.2”

lp.	ZJAWISKA	pyt. 2	pyt. 3	pyt.4
1	topnienie lodowców			
2	katastrofy ekologiczne			
3	ekspansja szkodników i chorób			
4	postępująca degradacja środowiska naturalnego			
5	podnoszenie się poziomu mórz			
6	migracje zwierząt			
7	pustynnienie dużych obszarów			
8	ulewne deszcze, nawałnice			
9	powodzie			
10	wzrost temperatury			
11	wzrost konfliktów społecznych			
12	krótsze zimy, dłuższe lata			
13	dłuższe okresy suszy			
14	zmiana kierunku i charakteru prądów morskich			
15	zmniejszanie się żyzności gleb			
16	wymieranie niektórych gatunków roślin i zwierząt			
17	wymieranie niektórych kultur i ludów rolniczych			
18	częstsze huragany i burze			
19	brak śniegu w zimie			
20	cieplejszy Bałtyk			
21	inne ZAPISZ JAKIE			
22	inne ZAPISZ JAKIE			

3. Proszę teraz przyjrzeć się tej liście jeszcze raz i wskazać 5 zjawisk najbardziej - Pana/i zdaniem - związanych ze zmianami klimatu. ZAZNACZ „Xem” W KOLUMNIE „PYT. 3” W POWYŻSZEJ TABELI

4. A jak Pan/i sądzi, które z tych zmian najbardziej dotyczą waszego powiatu? ZAZNACZ „Xem” W KOLUMNIE „PYT. 4” W POWYŻSZEJ TABELI

ODBIERZ RESPONDENTOWI KARTĘ „ZJAWISKA”

5. Biorąc pod uwagę mieszkańców Pana/i powiatu, jak Pan/i sądzi, jak wielu z nich rozumie wagę zmian klimatu? Proszę ocenić to na skali 1-7, gdzie 1 oznacza, że bardzo niewielka grupa mieszkańców powiatu rozumie znaczenie zmian klimatu, zaś 7 – że bardzo liczna grupa mieszkańców rozumie znaczenie tych zmian. Wartości od 2 do 6 to wartości pośrednie.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

6. Jak Pan/i sądzi, dlaczego ta świadomość zmian klimatu jest właśnie na takim poziomie wśród mieszkańców powiatu? ZAPISZ WYPOWIEDŹ RESPONDENTA

Działania

1. Proszę powiedzieć, jakie działania, zabiegi, zachowania jednostek i grup kojarzą się Panu/i z przeciwdziałaniem zmianom klimatu? Proszę je wymienić.

ZAPISZ WYPOWIEDZ RESPONDENTA

--

2. Proszę teraz przyjrzeć się liście takich działań. POKAŻ RESPONDENTOWI KARTĘ „DZIAŁANIA”

Proszę wskazać wszystkie działania, które Pana/i zdaniem przeciwdziałają zmianom klimatu. ZAZNACZ „X” PRZY KAŻDYM WYMIENIONYM DZIAŁANIU W KOLUMNIE „PYT.2” TABELI NA NASTĘPNEJ STRONIE

3. Proszę teraz przyjrzeć się tej liście jeszcze raz i wskazać 5 najistotniejszych sposobów przeciwdziałania zmianom klimatu, Pana/i zdaniem. ZAZNACZ „X” W KOLUMNIE „PYT. 3” W TABELI NA NASTĘPNEJ STRONIE

4. A teraz proszę wskazać wszystkie działania, które umożliwiają przystosowanie się do zmian klimatu.

ZAZNACZ „X” PRZY KAŻDYM WYMIENIONYM PRZEZ RESPONDENTA DZIAŁANIU W KOLUMNIE „PYT. 4” W TABELI NA NASTĘPNEJ STRONIE

lp.	DZIAŁANIA	pyt. 2	pyt. 3	pyt. 4	pyt. 5	pyt. 6
1	recykling śmieci					
2	ochrona lasów, przeciwdziałanie nadmiernym wycinkom					

3	więcej odnawialnych źródeł energii					
4	demokratyzacja życia społecznego					
5	zmiany rodzajów upraw w dostosowaniu do zmian klimatu					
6	ograniczanie podróżowania samochodami prywatnymi					
7	oszczędzanie energii elektrycznej					
8	likwidacja pieców i palenisk węglowych					
9	zalesianie, zwiększanie terenów zielonych					
10	wzmocnienie infrastruktury przeciwpowodziowej					
11	ograniczanie utraty ciepła z budynków (termomodernizacja)					
12	budowa budynków niskoenergetycznych (pasywnych, zero energetycznych)					
13	przeciwdziałanie chorobom cywilizacyjnym					
14	nie osuszanie bagien, ochrona bagien					
15	zabezpieczanie nadbrzeży przed rosnącym poziomem morza					
16	właczanie dwutlenku węgla pod ziemię					
17	redukcja emisji gazów cieplarnianych					

18	wegetarianizm, rezygnacja z jedzenia mięsa					
19	rozwój mediów, a szczególnie internetu					
20	podpisanie porozumienia na rzecz ochrony klimatu					
21	oszczędzanie wody użytkowej					
22	poprawa gospodarowania wodą w zlewni					
23	edukacja w zakresie ochrony klimatu					
24	lepsze przystosowanie służb zarządzania kryzysowego do występowania ekstremalnych zjawisk pogodowych					
25	zmniejszenie wykorzystania węgla, ropy i gazu na rzecz nowoczesnych technologii niskoemisyjnych					
26	inne ZAPISZ JAKIE					
27	inne ZAPISZ JAKIE					

5. A teraz proszę wskazać wszystkie działania (zarówno przeciwdziałające zmianom klimatu jak i umożliwiające przystosowanie się do zmian klimatu), które są już realizowane w waszym powiecie. ZAZNACZ „X” PRZY KAŻDYM WYMIENIONYM PRZEZ RESPONDENTA DZIAŁANIU W KOLUMNIE „PYT. 5” W POWYŻSZEJ TABELI

6. Które z tych działań zaplanowane są do wdrożenia w najbliższych latach (do 5 lat) w waszym powiecie? Czy jeszcze jakieś działania planuje powiat, by przystosować się do zmian klimatu i chronić klimat w przyszłości? Proszę spojrzeć na listę i wymienić te działania.

ZAZNACZ „X” W KOLUMNIE „PYT. 6” W POWYŻSZEJ TABELI ---
ODBIERZ KARTĘ „DZIAŁANIA”

7. A w czym – jak do tej pory – wasz powiat ma najbardziej znaczące osiągnięcia, jeśli chodzi o ochronę klimatu i/lub adaptacje do jego zmian? ZAPISZ WYPOWIEDŹ RESPONDENTA

8. Proszę powiedzieć, kto Pana/i zdaniem w waszym powiecie ma zasadniczy wpływ na przeciwdziałanie zmianom klimatu? PRZECZYTAJ MOŻLIWE ODP. I ZAZNACZ WYBRANĄ

przede wszystkim obywatele	1
przede wszystkim władza	2
zarówno władza, jak i obywatele	3
zmiany klimatu to procesy globalne i w skali powiatu nie można im znacząco przeciwdziałać	4

9. A kto Pana/i zdaniem w waszym powiecie ma zasadniczy wpływ na działania związane z przystosowywaniem się do zmian klimatu? PRZECZYTAJ MOŻLIWE ODP. I ZAZNACZ WYBRANĄ

przede wszystkim obywatele	1
przede wszystkim władza	2
zarówno władza, jak i obywatele	3
zmiany klimatu to procesy globalne i powiat nie potrzebuje ani nie może się do nich przystosowywać	4

10. A skąd dowiaduje się Pan/i najczęściej o zmianach klimatu, przeciwdziałaniu tym zmianom i przystosowywaniu się do nich?

z prasy, radia, telewizji	1
z konferencji, szkoleń i spotkań na ten temat	2
z organizacji pozarządowych	3
z informacji od władz	4
z rozmów z ludźmi i obserwacji	5
inaczej ZAPISZ SKĄD:	6

11. Jak Pan/i sądzi, co najbardziej utrudnia przeciwdziałanie zmianom klimatu i przystosowywanie się do tych zmian? Proszę wskazać te kwestie. ZAPISZ WYPOWIEDZ RESPONDENTA

12. Mam jeszcze jedną listę, są na niej różne przeszkody i bariery, które utrudniają dbanie o dobry klimat, przeciwdziałanie jego zmianom i przystosowywanie się do tych zmian. Proszę spojrzeć na tę listę. POKAŻ RESPONDENTOWI KARTĘ „BARIERY” Proszę wskazać 5 najważniejszych przeszkód przeciwdziałania zmianom klimatu lub przystosowania się do nich. ZAZNACZ „X” PRZY KAŻDEJ WYMIENIONEJ PRZEZ RESPONDENTA BARIERZE W KOLUMNIE „PYT.12”

lp.	BARIERY	PYT. 12	PYT. 13
1	ZA SŁABA WIEDZA FACHOWA W POWIECIE JAK PRZECIWDZIAŁAĆ ZMIANOM Klimatu I PRZYSTOSOWAĆ SIĘ DO JEGO ZMIAN		
	Komu brakuje przede wszystkim tej wiedzy? ZANOTUJ		
2	BRAK UREGULOWAŃ PRAWNYCH		
	Jakich uregulowań najbardziej brakuje? ZANOTUJ		
3	ZA MAŁO ŚRODKÓW BUDŻETOWYCH/WŁASNYCH POWIATU		
	Na co najbardziej brakuje środków? ZANOTUJ		
4	NIEODPOWIEDNIE WARUNKI GEOGRAFICZNE NASZEGO POWIATU		
	Jakie warunki najbardziej przeszkadzają? ZANOTUJ		
5	BRAK INICJATYWY PAŃSTWA W PRZECIWDZIAŁANIU ZMIANOM Klimatu I W PRZYSTOSOWYWANIU SIĘ DO JEGO ZMIAN		
	Czego taka inicjatywa miałyby dotyczyć przede wszystkim? ZANOTUJ		
6	ZA MAŁO DOTACJI UNIJNYCH/INNEGO POCHODZENIA		
	Na co najbardziej brakuje dotacji? ZANOTUJ		
7	NIECHĘĆ MIESZKAŃCÓW DO INWESTYCJI SŁUŻĄCYCH OCHRONIE Klimatu I PRZYSTOSOWANIU SIĘ DO JEGO ZMIAN		
	Czemu mieszkańcy są niechętni najbardziej? ZANOTUJ		
8	BRAK WSPÓŁPRACY MIĘDZY RÓŻNYMI PODMIOTAMI W POWIECIE		
	Między kim najbardziej brakuje współpracy? ZANOTUJ		

9	ZA NISKI POZIOM ŚWIADOMOŚCI ZAGROŻEŃ WYNIKAJĄCYCH ZE ZMIAN KlimatU		
	Kto przede wszystkim ma niską świadomość problemu? ZANOTUJ		
10	BRAK KADRY, KTÓRA MOGŁABY SIĘ TYM ZAJĄĆ		
	Jakich ludzi najbardziej brakuje? ZANOTUJ		
11	BRAK WIARYGODNYCH I WYSTARACZAJĄCYCH ŹRÓDEŁ INFORMACJI POZWALAJĄCYCH PODEJMOWAĆ SKUTECZNE DZIAŁANIA SŁUŻĄCE OCHRONIE KlimatU I PRZYSTOSOWANIU SIĘ DO JEGO ZMIAN		
	Jakie informacje są szczególnie potrzebne? ZANOTUJ		
12	inne ZAPISZ JAKIE		

13. A które z tych trudności najbardziej dotyczą waszego powiatu?

Proszę je wskazać.

NAJPIERW ZAZNACZ „X” PRZY KAŻDEJ WYMIONIONEJ PRZEZ RESPONDENTA BARIERZE W KOLUMNIE „PYT.13”, POTEM DOPYTAJ DODATKOWYM PYTANIEM ZNAJDUJĄCYM SIĘ W WIERSZU PONIŻEJ KAŻDEJ TRUDNOŚCI. ODBIERZ RESPONDENTOWI KARTĘ „BARIERY”

Projekt DOKLIP

1. Jak wiadomo, nasza rozmowa ma związek z realizacją projektu „Dobry klimat dla powiatów”. Czy zetknął/a się Pan/i lub słyszał/a o jakichś działaniach, dokumentach lub zdarzeniach w ramach tego projektu? Co to były za działania?

ZAZNACZ ODPOWIEDŹ RESPONDENTA W TABELI PONIŻEJ, W KOLUMNIE „PYT. 1”

2. Z którymi działaniami projektu „Dobry klimat dla powiatów” miał/a Pan/i bezpośredni kontakt (uczestniczył/a, czytał/a). Przeczytam teraz ich listę. Proszę wskazać te, w których Pan/i uczestniczył/a. ODCZYTAJ PO KOLEI DZIAŁANIA PROJEKTU I ZAZNACZ WSKAZANE PRZEZ RESPONDENTA DZIAŁANIA W TABELI PONIŻEJ, W KOLUMNIE „PYT. 2”

3. Jak Pan/i ocenia te działania, z którymi miał/a Pan/i bezpośredni kontakt? Proszę ocenić je na skali 1-7, gdzie 1 oznacza bardzo niską ocenę, 7 – bardzo wysoką ocenę, zaś wartości od 2 do 6 to oceny pośrednie. ODCZYTAJ JESZCZE RAZ NAZWY TYCH DZIAŁAŃ PROJEKTOWYCH, KTÓRE RESPONDENT WSKAZAŁ W PYT. 2 I ZAZNACZ OCENĘ RESPONDENTA W TABELI PONIŻEJ, W KOLUMNIE „PYT. 3”

Lp	DZIAŁANIA/PRODUKTY PROJEKTU	PYT. 1	PYT. 2	PYT. 3						
				1	2	3	4	5	6	7
1.	Ulotka projektu (stojak z ulotkami) w powiecie	1	1	1	2	3	4	5	6	7
2.	Samorządowa Konferencja Klimatyczna (konferencja ogólnopolska)	2	2	1	2	3	4	5	6	7
3.	Spółeczność internetowa LISO (Lokalni Inicjatorzy Społeczństwa Obywatelskiego) (strona WWW)	3	3	1	2	3	4	5	6	7
4.	Raport nt. przygotowań lokalnych do zmian klimatu (publikacja)	4	4	1	2	3	4	5	6	7
5.	Powiatowy Pakiet Klimatyczny (publikacja)	5	5	1	2	3	4	5	6	7
6.	Deбата klimatyczna (spotkanie w powiecie)	6	6	1	2	3	4	5	6	7
7.	Film „tydzień z dobrym klimatem” (projekcja, płyta CD)	7	7	1	2	3	4	5	6	7
8.	Społeczne Założenia Programu Niskowęglowego Rozwoju Powiatu (dokument)	8	8	1	2	3	4	5	6	7

9.	Regionalna Konferencja Klimatyczna (konferencja wojewódzka)	9	9	1	2	3	4	5	6	7
10.	Portal CHROŃMY Klimat.PL (strona WWW)	10	10	1	2	3	4	5	6	7
11.	Biuletyn projektu (newsletter, dokument)	11	11	1	2	3	4	5	6	7
12.	Raport z obliczeń śladu węglowego (publikacja)	12	12	1	2	3	4	5	6	7
13.	Deklaracja „Dobry klimat dla powiatów” (dokument)	13	13	1	2	3	4	5	6	7
14.	Inne (JAKIE? ZAPISZ):	14	14	1	2	3	4	5	6	7

4. Czy chce Pan/i wyrazić jakąś dodatkową opinię o tym projekcie lub którymś z jego działań? ZAPISZ

14. I jeszcze tylko pytania o Pana/i osobę... Gdzie Pan/i pracuje i jakie zajmuje stanowisko? ZAPISZ

15. Ile ma Pan/i lat?

mam 18-30 lat	1
mam 31-50 lat	2
mam powyżej 51 lat	3

16. Jakie ma Pan/i wykształcenie?

podstawowe lub zawodowe	1
średnie	2
wyższe	3

Dziękujemy Panu/i bardzo za udział w badaniach. Bardzo nam Pan/i pomógł/a! A oto prezent dla Pana/i/...

Imię i nazwisko, telefon RESPONDENTA:

.....

Kwestionariusz dla Ankietera

ODPOWIEDZ SAM NA PYTANIA PO ZAKOŃCZONYM WYWIADZIE,
PO ROZSTANIU SIĘ Z RESPONDENTEM

ZAZNACZ PŁEĆ RESPONDENTA	
Kobieta	1
Męczyzna	2

ZAKODUJ PODPRÓBĘ RESPONDENTA	
władza/administracja	1
służby lokalne	2
ważna postać (organizacje, stowarzyszenia, firmy, lider lokalny, znacząca postać)	3

W jakiej porze dnia był prowadzony wywiad?	
Gdzie był prowadzony wywiad? miejsce pracy/dom/inne – opisz je krótko	
Czy coś zakłócało prowadzenie wywiadu? telefony/osoby – opisz to krótko	
Czy respondent miał ochotę rozmawiać? Opisz krótko jego stosunek do badań i wywiadu	
Czy ktoś się przysłuchiwał rozmowie lub w niej uczestniczył? Kto to był?	

Poświadczam niniejszym podpisem, że wywiad przeprowadziłem rzeczywiście, zgodnie z instrukcją, z respondentem spełniającym wymogi badania.

DATA i PODPIS ANKIETERA:

3. Powiaty objęte II turą DOKLIP

augustowski	Jaworzno (MPP)	nowosolski	staszowski
bełchatowski	jędrzejowski	olecki	strzelecki
będziński	kędzierzyńsko-kozielski	olkuski	suski
białski	kielecki	olsztyński	sztumski
bielski (Bielsko-Bała)	kłobucki	opolski	świecki
biłgorajski	kolski	ostródzki	tarnowski
brodnicki	koniński	parczewski	tatrzański
brzeziński	koszaliński	pilski	tczewski
buski	kościerski	Płock (MPP)	tomaszowski (lubelski)
Bydgoszcz (MPP) ⁽¹⁾	kozienicki	płocki	tomaszowski (mazowiecki)
dąbrowski (Dąbrowa Tarnowska)	krakowski	płoński	toruński
działdowski ⁽²⁾	Kraków (MPP)	poddębicki	wałbrzyski
dzierżoniowski	krośnieński	policki	wałęcki
elbląski	kwidzyński	polkowicki	wąbrzeski
ełcki	Legnica (MPP)	poznański	wągrowiecki
gliwicki	legnicki	przasnyski	włocławski
gnieźnieński	łęborski	przemyski	włodawski
golubsko-dobrzyński	Lublin (MPP)	Przemysł (MPP)	wolsztyński
gołdapski	lubliniecki	przeworski	wołomiński
gorlicki	łomżyński	Radom (MPP)	wrocławski
gorzowski	makowski (Maków Mazowiecki)	radomski	zambrowski
grajewski	malborski	Ruda Śląska (MPP)	zgierski
gryfiński	milicki	rybnicki	zgorzelecki
hajnowski	moniecki	Skierniewice (MPP)	złotoryjski
iławski	mragowski	skierniewicki	żarski
jarosławski	nizański	słubicki	żniński
jasielski	nowodworski (Nowy Dwór Gdański)	stalowowolski	żuromiński
jaworski	nowodworski (Nowy Dwór Mazowiecki)	starogardzki	

1. MPP – miasto na prawach powiatu; 2. W powiecie działdowskim nie przeprowadzono badania opinii społecznej.

Wykaz ważniejszych publikacji i opracowań przygotowanych przez Instytut na rzecz Ekorozwoju od 2011 r.

- *Energetyka rozproszona. Od dominacji energetyki w gospodarce do zrównoważonego rozwoju, od paliw kopalnych do energetyki odnawialnej i efektywności energetycznej.* Wspólnie z Polskim Klubem Ekologicznym Okręg Mazowiecki. Warszawa 2011.
- Komplet 11 broszur dotyczących: małej biogazowni rolniczej, domu pasywnego, energetyki rozproszonej, energii w gospodarstwie rolnym, energii w obiekcie turystycznym, energooszczędnego domu i mieszkania, inteligentnych systemów zarządzania użytkowaniem energii, samochodu elektrycznego, urządzeń konsumujących energię, zielonej energii i zrównoważonego miasta – zrównoważonej energii. Warszawa 2011.
- *Młodzież a Natura 2000.* Warszawa 2011.
- *Turyści a Natura 2000 – raport z badania socjologicznego.* Warszawa 2011.
- *Barometr zrównoważonego rozwoju 2010-2011.* Warszawa 2012.
- *Instrumenty realizacji Alternatywnej polityki energetycznej Polski do roku 2030 (wybrane zagadnienia).* Warszawa, 2012.
- *Świadomość ekologiczna turystów.* Warszawa 2012.
- *Trzecie spotkanie na temat energetyki jądrowej: Francja, Niemcy, Japonia po Fukushima.* Warszawa 2012.
- *Raport o stanie przygotowań lokalnych do zmian klimatu. Raport otwarcia.* Warszawa. 2012.
- *Węgiel brunatny – paliwo bez przyszłości.* Warszawa 2012.
- *Rozdroża polskiej energetyki. Poradnik dla parlamentarzystów.* Warszawa 2012.
- *O energetyce przyjaznej środowisku prawie wszystko. Mały leksykon dla dziennikarzy.* Wersja elektroniczna. Warszawa 2012.
- *Efektywność zużycia energii - między deklaracjami, stanem obecnym a przyszłością.* Warszawa 2012.
- *Analiza zagrożeń carbon leakage w kontekście możliwości wywołania go przez Narodowy Program Rozwoju Gospodarki Niskoemisyjnej.* Opracowanie na zlecenie Ministerstwa Gospodarki. Wspólnie z Instytutem Badań Strukturalnych. Warszawa 2012.
- *Niskoemisyjna Polska. Refleksje autorskie.* Warszawa 2012.
- *Polska 2050 – na węglowych rozstajach.* Wspólnie z Instytutem Badań Strukturalnych i Europejską Fundacją Klimatyczną. Zeszyt nr 1 w ramach projektu „Niskoemisyjna Polska 2050”. Warszawa 2012.
- *Między Północą a Południem.* Wspólnie z Instytutem Badań Strukturalnych i Europejską Fundacją Klimatyczną. Zeszyt nr 2 w ramach projektu „Niskoemisyjna Polska 2050”. Warszawa 2012.
- *Rola (eko) innowacji w niskoemisyjnej transformacji.* Wspólnie z Instytutem Badań Strukturalnych i Europejską Fundacją Klimatyczną. Zeszyt nr 3 w ramach projektu „Niskoemisyjna Polska 2050”. Warszawa 2012.
- *Raport nt. zmian w tworzeniu sieci Natura 2000 w Polsce w latach 2011 – 2012.* Warszawa 2012.
- *Ubóstwo energetyczne a efektywność energetyczna - analiza problemu i rekomendacje.* Warszawa 2013.
- *Komplet 5 broszur: Raport oceny śladu węglowego powiatu: poddębickiego, starogardzkiego, kwidzyńskiego, miasta Jaworzno i Płock w latach 2005 i 2010.* Warszawa 2013.
- *Klimat dla innowacji, innowacje dla klimatu.* Wspólnie z Instytutem Badań Strukturalnych i Europejską Fundacją Klimatyczną. Zeszyt nr 4 w ramach projektu „Niskoemisyjna Polska 2050”. Warszawa 2013.
- *2050.pl. Podróż do niskoemisyjnej przyszłości.* Wspólnie z Instytutem Badań Strukturalnych i Europejską Fundacją Klimatyczną. Raport końcowy w ramach projektu „Niskoemisyjna Polska 2050”. Warszawa 2013.
- *Zmiercz węgla kamiennego.* Warszawa 2013.
- *Biogazownia – przemysłany wybór. Co powinny wiedzieć władze samorządowe?* Warszawa 2013.
- *Biogazownia – przemysłany wybór. Co powinny wiedzieć każdy obywatel?* Warszawa 2013.
- *Włącz się. Narada obywatelska w praktyce.* Warszawa 2013.
- *W kierunku niskoemisyjnej transformacji rynku pracy.* Wspólnie z Warszawskim Instytutem Studiów Ekonomicznych i Europejską Fundacją Klimatyczną, Zeszyt nr 6, w ramach projektu „Niskoemisyjna Polska 2050”. Warszawa 2014.
- *Powiatowy poradnik klimatyczny.* Warszawa 2014.
- *Przez ekologię do wolności. Ruch ekologiczny a 25 lat przemian.* Wspólnie z Ministerstwem Środowiska. Warszawa 2014.
- *Ubóstwo energetyczne. Wyniki badania ankietowego oraz propozycje dotyczące pomocy osobom ubogim.* Wspólnie z Fundacją na rzecz Efektywnego Wykorzystania Energii. Katowice – Warszawa 2014.
- *Seria 7 broszur „Przyroda – Obywatele – Rozwój”. Warszawa 2015 (Podstawy prawne ochrony różnorodności biologicznej; Zarządzanie ochroną różnorodności biologicznej; Wody a różnorodność biologiczna; Zrównoważony rozwój a ochrona różnorodności biologicznej; Różnorodność biologiczna a turystyka; Obywatele wobec ochrony różnorodności biologicznej).*
- *Komplet 5 broszur: Raport II oceny śladu węglowego powiatu: poddębickiego, starogardzkiego (także prognoza 2020 i 2030), kwidzyńskiego, miasta Jaworzno i Płock w latach 2005, 2010 i 2013.* Warszawa 2015.
- *Pilotażowy program niskowęglowego rozwoju powiatu starogardzkiego.* Warszawa 2015.
- *Zeszyt Gminny czy syntetyczny przewodnik po pilotażowym programie niskowęglowego rozwoju powiatu starogardzkiego.* Warszawa 2015.
- *Zielone Kociewie 2030 czyli skrót pilotażowego programu niskowęglowego rozwoju powiatu starogardzkiego.* Warszawa 2015.
- *Metodyka oceny poziomu emisji gazów cieplarnianych w wybranych powiatach dla lat 2005, 2010 i 2013 z podziałem na sektory.* Warszawa 2015.

INSTYTUT
NA RZECZ
EKOROZWOJU

ul. Nabelaka 15, lok. 1, 00-743 Warszawa
tel. 22 851-04-02, -03, -04, faks 22 851-04-00
e-mail: ine@ine-isd.org.pl, www.ine-isd.org.pl
www.chronmyklimat.pl